

अध्याय - एक

शोधपरिचय

१.१ **शोधशीर्षक** यस शोधपत्रको शीर्षक मोरङ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ ।

१.२ शोध प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आठौं पत्र (कोर्ष नं. ५९८) को प्रयोजनको निम्ति तयार पारिएको छ ।

१.३ शोधको समस्या

यस शोधपत्रअन्तर्गत कक्षा आठका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्यास सम्बन्धी निम्न समस्यामाथि अध्ययन गरिएको छ :

- क) कक्षा आठका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले वर्णविन्याससम्बन्धी के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् ?
- ख) थारूभाषी विद्यार्थीहरूका वर्णविन्यासगत त्रुटिहरू कस्ता प्रकारका छन् ?
- ग) विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू निराकरणका लागि के कस्तो सुधार गर्न आवश्यक छ ?

१.४ शोधको उद्देश्य

यस शोधकार्यका उद्देश्यहरू निम्न रहका छन् :

- क) कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरू पहिल्याउनु ।
- ख) उनीहरूले गर्ने वर्णविन्यासगत त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु ।
- ग) वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि निराकरणका निम्ति सुझाव प्रस्तुत गर्नु ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

क) हेमाङ्गराज अधिकारी (२०४०) द्वारा नेपाली भाषामा शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने सिलसिलामा शिक्षाशास्त्रअन्तर्गत प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा 'पहिलो भाषा र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने शिक्षार्थीहरूका वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिहरू' शीर्षक रहेको छ ।

महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल र सानो ठिमी क्याम्पस, भक्तपुरबाट नेपाली भाषालाई प्रथम भाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने ३० र दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने ३० जना विद्यार्थी लिएर गरिएको यस अनुसन्धानको मुख्य उद्देश्य प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा

अध्ययन गर्ने पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली भाषालाई प्रयोग गर्ने विद्यार्थी र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषालाई प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटि पहिल्याउनु र दुवैथरीका विद्यार्थीहरूका बीचमा तुलनात्मक अध्ययन गर्नु रहेको छ । यस अध्ययनको निष्कर्षलाई हेर्दा पहिलो भाषा नेपाली बोल्ने विद्यार्थीभन्दा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली बोल्ने विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइयो ।

ख) हेमाङ्गराज अधिकारी (२०४२) द्वारा 'नेपाली वर्णविन्यासमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन' नामक लघु अनुसन्धान प्रतिवेदनका रूपमा प्रस्तुत छ । उक्त अध्ययन खास भाषाभाषीका शिक्षार्थीहरूमा केन्द्रित नभएर प्रमाणपत्र तह प्रथम वर्षमा अध्ययन गर्ने महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल र सानोठिमी क्याम्पस, भक्तपुरका जम्मा १०० जना विद्यार्थीमा आधारित छ । यस अनुसन्धानको मूल उद्देश्य विद्यार्थीको वर्णविन्यासमा हुने त्रुटिको पहिचान गर्नु र ती त्रुटि हुनुका समस्याहरूलाई हटाउन सुझाव दिनु रहेको छ । यो अध्ययन विशेष गरेर हिज्जेको रूपमा मात्र केन्द्रित रहेको छ ।

ग) रामचन्द्र लम्साल (२०४०) द्वारा निम्नमाध्यमिक तह पूरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको 'नेपाली वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन' विषयमा लघु अनुसन्धान भएको छ । दुई आवासीय र दुई साधारण विद्यालयमा सम्बन्धित तहका शिक्षार्थीहरूको नेपाली भाषाको वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिपक्षको पहिचान गर्नु र दुबै किसिमका विद्यालयका विद्यार्थीहरूका बीचमा वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिपक्षको पारस्परिक तुलनात्मक अध्ययन गर्नु यसको उद्देश्य रहेको छ । यस अनुसन्धानमा नेपाली विषयको निम्नमाध्यमिक पाठ्यक्रममा निहित प्रयोगात्मक आधारभूत वाक्य, लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, वाच्य र पदमेल गरी जम्मा नौवटा पक्षमा विभाजन गरी अध्ययनको निष्कर्ष निकालिएको छ । यस अनुसन्धानमा सबैभन्दा बढी त्रुटि वचन पक्षमा र सबैभन्दा कम त्रुटि पुरुष पक्षमा देखिएको छ । वाक्यपक्षलाई मात्र बढी जोड दिएको यस अनुसन्धानले आवासीय विद्यालयको तुलनामा साधारण विद्यालयका विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालेको छ ।

घ) रामचन्द्र लम्साल र अन्य (२०४१) द्वारा 'शिक्षा प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत शिक्षार्थीहरूको नेपाली लेखनसम्बन्धी क्षमताको एक अध्ययन' नामक लघु अनुसन्धान महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचलमा प्रथम सत्रमा अध्ययन गर्ने ३० सेवाकालीन र ३० जना पूर्वसेवाकालीन गरी ६० जना विद्यार्थीहरूको सामूहिक अध्ययनमा आधारित छ । यस

अनुसन्धानको मुख्य उद्देश्य प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने शिक्षार्थीहरूको नेपाली लेखनमा त्रुटि पक्षको तुलनात्मक अध्ययन नै रहेको छ । व्याकरणिक कोटिको मात्र समावेश भएको उक्त अनुसन्धान भित्र लिङ्ग, वचन, ह्रस्व, दीर्घ, श/ष/स, पदयोग र पदवियोग, पदक्रम, चिन्ह प्रयोग, ब/व, चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दु, हलन्त र अजन्तको प्रयोग पक्षलाई लिइएको छ ।

उक्त अध्ययनबाट दुबै समूहका विद्यार्थीहरूको लेखन क्षमतामा त्रुटि भेटिएता पनि पूर्वसेवाकालीन विद्यार्थीहरूका तुलनामा सेवाकालीन विद्यार्थीहरूको लेखाइ क्षमता बढी सक्षम देखिन्छ । तर यस अनुसन्धानले प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीका लेखन अभिव्यक्तिमा देखिएका सम्पूर्ण त्रुटि पक्षलाई भने समावेश गरेर केलाउन सकेको देखिदैन ।

ड) बलराम शिवाकोटी (२०४८) द्वारा 'माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने शिक्षार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटि विश्लेषण एक अध्ययन' अनुसन्धान भएको छ । यस अनुसन्धानको मुख्य उद्देश्य वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि पहिल्याउनु, त्रुटिलाई वर्गीकरण गर्नु र त्यस्ता त्रुटिको निराकरणका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नु रहेको छ । यस अनुसन्धान अनुसार माध्यमिक तहमा सबैभन्दा बढी ह्रस्वदीर्घमा र सबैभन्दा कम त्रुटि हलन्त अजन्तसम्बन्धी तथा लेख्यचिन्हसम्बन्धी गरेको पाइन्छ ।

च) अम्बिका सापकोटा 'बेल्बासे' (२०५५) द्वारा 'कक्षा ७ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण' एक अनुसन्धान भएको छ । प्रस्तुत शोधकार्य वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि पहिल्याउनु, त्रुटिलाई वर्गीकरण गर्नु र त्रुटि निराकरणका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नु उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ । जम्मा सात अध्यायमा विभाजित यस अनुसन्धानअनुसार सबैभन्दा बढी ह्रस्वदीर्घमा ३५% विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ, भने सबैभन्दा कम चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दुमा ३५% - ३८% त्रुटि भएको देखिन्छ ।

छ) कृष्णबहादुर खड्का (२०५६) द्वारा लिखित 'सुर्खेत जिल्ला कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' नामक शोध थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाका शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लागउने, थारूभाषी विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको प्रवृत्तिगत अध्ययन तथा विश्लेषण गर्ने, प्राप्त निष्कर्षका आधारमा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सुझावहरू प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ ।

पाँच अध्यायमा रहेको यस शोधकार्यको निष्कर्ष थारूभाषी विद्यार्थीहरूले वर्णोच्चारणसम्बन्धी ब / व, क्ष / छ, 'त' वर्ग र 'ट' वर्गका वर्णमा क्रमशः ७०%, ९०% र ९०%, अ र आ मा ५०% हलन्त र अजन्तमा ४०% देखि १००%, 'स', 'ष' र 'श' मा २०% देखि ९०%, अनुस्वर र चन्द्रबिन्दुमा ८०% देखि १००%, पदयोग र पदवियोगमा ४०% देखि ५०%, प्राणत्वसम्बन्धी ८०% र घोषसम्बन्धी ७०% देखि ८०% उच्चारणगत त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

ज) बिन्दु पौड्याल 'वस्ती' (२०५८) द्वारा 'कक्षा ७ मा अध्ययनरत नवलपरासी जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षक शोध मुख्य रूपमा सस्वरपठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा विद्यार्थीले गरेका त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गर्ने र प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ ।

विभिन्न पाँच अध्यायमा विभाजित प्रस्तुत शोधकार्यमा नवलपरासी जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उच्च र उच्चतम आदरको क्रियापदको प्रयोगमा, कर्ता र क्रियापदको सङ्गतिमा, चन्द्रबिन्दु सम्बन्धी, शिरबिन्दुसम्बन्धी, हलन्तसम्बन्धी र 'श', 'ष' र 'स' सम्बन्धी वढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

झ) शिवराम मरहडा (२०६१) द्वारा 'चितवन जिल्लाका सरकारी विद्यालयमा कक्षा ९ मा अध्ययन गर्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासका क्षेत्रमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' नामक शोध प्रस्तुत छ । शब्दोच्चारण, वाक्यगठन, वर्णविन्यास र कविता सस्वर पठनमा थारू भाषा-भाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउने, त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गर्ने, प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्ने जस्ता मुख्य उद्देश्यमा यो शोधकार्य केन्द्रित रहेको छ ।

प्रयोगात्मक विधि अपनाइ तयार गरिएको यस शोधकार्यमा चितवन जिल्लाका तीनवटा सरकारी विद्यालयका २०/२० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा लिइएको छ । चार अध्यायमा विभाजित यस शोधको निष्कर्ष निम्न रहेको छ :

- ज) थारूभाषी विद्यार्थीहरूले ह्रस्व, दीर्घसम्बन्धी त्रुटि धेरै ठाउँमा गरेका छन् ।
- झ) शिक्षार्थीहरूले वर्णविन्यासका क्रममा तीनवटा 'स' को प्रयोग र 'ब' र 'व' को प्रयोगमा पनि प्रशस्त गल्ती गरेका छन् ।

) अनुस्वर र अनुनासिकसम्बन्धी, वर्णको लोपसम्बन्धी आधावर्णको प्रयोगसम्बन्धी, मात्राको लोपसम्बन्धी, रेफको प्रयोगसम्बन्धी जस्ता क्षेत्रमा त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

१.६ शोधको महत्त्व र औचित्य

विभिन्न ठाउँका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन भएको पाइन्छ तर 'मोरङ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन' हुनसकेको छैन । यस सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान प्रयासहरू निरन्तर भइरहनु आवश्यक देखिन्छ । त्यहि आवश्यकता परिपूर्तिका लागि यसको अध्ययन गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

शिक्षार्थीहरूमा सिकाइको प्रक्रिया कसरी चल्दछ, सो जान्न उनीहरूले सिकदै गरेका भाषामा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुन्छ । कुनै पनि भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु स्वाभाविक छ । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रकृति तथा प्रवृत्तिलाई सङ्केत गरेको हुन्छ । अतः भाषाका शिक्षकलाई शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन कुरा सिक्न सजिलो हुँदोरहेछ र कुन कुरा सिक्न गाह्रो हुँदोरहेछ, त्यसको जानकारी प्राप्त गर्न मद्दत मिल्छ । यसबाट शिक्षकलाई कुन कुरामा विशेष ध्यान दिनुपर्ने हो वा भाषा सिकाइका कठिनाई क्षेत्र कुन-कुन हुन् र तिनको निराकरणका लागि के-कस्ता तरिका तथा शिक्षण सामाग्रीको आवश्यकता पर्ने हो आदि कुरामा समेत सुझ प्राप्त हुन सक्छ । यसरी शिक्षार्थीको त्रुटिहरूको अध्ययनले उनीहरूको सिकाइ प्रक्रिया तथा प्रवृत्तिको जानकारीका साथै शिक्षक स्वयंका लागि पनि पृष्ठपोषणको समेत कामगर्ने भएकाले शिक्षणमा त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व भल्किन्छ (अधिकारी, २०६२ : पृ. १३९)

त्रुटि विश्लेषण अन्तर्गत वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि एक अपरिहार्य छ । भाषा शिक्षणमा वर्णविन्यासमा भएका त्रुटिलाई बुझ्न नसक्नाले भाषा प्रष्ट रूपमा कमजोर र अशुद्ध हुन्छ । हरेक क्षेत्रमा वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको निराकरणका उपायको खोजी गर्नु आजको आवश्यकता हो । कुनै पनि भाषाको आधार तत्व नै वर्ण भएकाले वर्णको शुद्धता नभएसम्म भाषामा शुद्धता असम्भव नै रहन्छ । अतः भाषाको शुद्धता र त्यसको स्तरीयताका लागि भाषाका वर्णहरूको विन्याससम्बन्धी ज्ञान हुनु आवश्यक छ ।

त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने एउटा महत्त्वपूर्ण युक्ति हो । त्रुटिको महत्त्व भाषाको कुनै एक पक्षमा मात्र सीमित छैन । भाषाका विविध पक्षहरूमा

यसको ठूलो योगदान छ । त्रुटि विश्लेषणले भाषा शिक्षणमा निम्न पक्षहरूमा अभ्र महत्त्वपूर्ण योगदान गरेको देखिन्छ :-

- क) भाषाशिक्षणका उद्देश्यहरू निर्धारण गर्ने प्रक्रियामा
- ख) पाठ्यक्रम निर्माण प्रक्रियामा
- ग) पाठ्यपुस्तकको सम्पादन प्रक्रियामा
- घ) भाषा सिकाइ प्रक्रियामा
- ङ) शिक्षण विधिको प्रयोग प्रक्रियामा
- च) शैक्षिक सामग्रीको समुचित प्रयोग प्रक्रियामा
- छ) शैक्षिक मूल्याङ्कन प्रक्रियामा

त्रुटिहरूको अध्ययन क्लिनिकल पद्धतिसँग सम्बन्धित छ । जसरी डाक्टरले रोगीलाई के रोग लागेको छ, त्यसको पत्ता लगाएर औषधी दिई निको पार्छ । त्यसरी नै त्रुटि विश्लेषणले विद्यार्थीहरूले कहाँ ? कस्तो ? त्रुटि गरेका छन् र त्यसका लागि कुन-कुन तरिकाले शिक्षण गर्नाले त्रुटिको निराकरण हुन्छ भन्ने कुरा थाहा पाई शिक्षणमा मद्दत पुऱ्याउँछ । पाठ्यक्रम निर्माणका लागि सम्पादन कार्य र त्रुटिहरूको निराकरणका पद्धति समेत अबलम्बन गर्न मद्दत पुग्छ । कुन पाठ्यक्रका लागि के कस्तो सामग्री राख्ने ? त्यसको लागि कस्तो मूल्याङ्कन प्रविधि अपनाउने, त्यसका लागि त्रुटि विश्लेषणको अध्ययन जरुरी देखिन्छ । यतिमात्र नभई कस्तो पाठ्यसामग्रीको चयनले शिक्षण प्रभावकारी हुन्छ सो को छानविनमा समेत सहयोग पुऱ्याउने हुनाले त्रुटि विश्लेषणको अध्ययन कम महत्त्वको देखिँदैन ।

१.७ **अध्ययनको सीमा** यस अध्ययनलाई निम्न आधारमा सीमाङ्कन गरिएको छ :

- मोरङ जिल्लाका थलाहा, मोतिपुर र बनिगाँमा गा.वि.स. का ३ वटा विद्यालयका २०/२० जना थारूभाषी पृष्ठभूमि भएका ६० जना विद्यार्थीमा मात्र सीमित गरिएको छ।
- कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट वर्णनिन्यासअन्तर्गत ह्रस्वदीर्घ, श-ष-स, य/ए, व/व, क्ष/क्ष्य/क्षे , ग्यँ/ज्ञ, हलन्त-अजन्त, पदयोग-पदवियोग, शिरबिन्दु , चन्द्रबिन्दु र लेख्यचिन्हको आधारमा वर्णविन्यासीय त्रुटिलाई मात्र अध्ययनको सीमा भित्र राखिएको छ ।
- यस अध्ययनको निष्कर्ष विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गरेका त्रुटिहरूको विश्लेषणबाट प्राप्त तथ्यमा सीमित पारिएको छ ।

१.८ शोधविधि

उस शोधपत्रका लागि निम्न अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ :

क) अध्ययनका स्रोतहरू

अ) प्राथमिक स्रोत

यस अध्ययनको प्राथमिक स्रोतका रूपमा विभिन्न प्रश्नावली मार्फत विद्यार्थीहरूले प्रस्तुत गर्ने लिखित उत्तर राखिएको छ ।

आ) द्वितीयक स्रोत

यस अध्ययनको द्वितीयक स्रोतअन्तर्गत विभिन्न पुस्तकहरू र प्रकाशित तथा अप्रकाशित शोध प्रबन्धहरूका साथै थारूभाषी विद्यार्थीहरूका वर्णविन्यासमा आधारित प्राप्त सामग्रीहरूलाई प्रयोग र परीक्षण गरी यस शोध पत्रमा समावेश गरिएको छ ।

ख) जनसंख्या

यस अध्ययनको जनसंख्याको रूपमा मोरङ जिल्लाका विभिन्न विद्यालयमा अध्ययनरत कक्षा ८ का थारूभाषी ६० जना विद्यार्थीहरू रहेका छन् ।

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

यस शोधपत्रको रूपरेखा निम्नानुसार रहेको छ ।

अध्याय एक :

शोधपरिचय

अध्याय दुई :

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

अध्याय तीन :

वर्णविन्यासको सैद्धान्तिक अवधारणा र विश्लेषणका आधारहरू

अध्याय चार :

वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण

अध्याय पाँच :

निष्कर्ष तथा सुझावहरू

अध्याय दुई

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

२.१ परिचय

भाषाशिक्षणका परिप्रेक्ष्यमा 'त्रुटिविश्लेषण' एक नवीन पद्धति हो । यसको महत्त्व भाषाशिक्षणका क्षेत्रमा सन् १९७० को दशकदेखि बढ्न थालेको देखिन्छ । भाषा सिकाइ एउटा कठिन कार्य हो । जुनसुकै भाषा सजिलै र एकैचोटि सिक्न र सिकाउन सकिंदैन । त्यसैले भाषा सिक्दा जो कोहीले पनि धेरै-थोर त्रुटि गर्ने गर्दछन् । भाषामनोविज्ञानको वर्तमान खोजअनुसार भाषा सिक्दा गरिने त्रुटिहरूलाई स्वभाविक क्रियाकलापको रूपमा लिने गरिन्छ ।

त्रुटिविश्लेषण र भाषाशिक्षणको सम्बन्ध नड र मासुको भैं निकट छ । यी दुई मध्येमा एउटाको अभावमा शिक्षण प्रक्रिया अधुरो हुन जाने सम्भावना हुन्छ । बालकले सुरुमा भाषा सिक्दा प्रयत्न र भूलका क्रमहरू देखाउँछ । प्रत्येक त्रुटिमा सुधार गर्दै जान्छ, र फलतः भाषा सिक्दछ । भाषाशिक्षणको सफलताको साथ सिक्ने प्रक्रियाको सङ्केतको रूपमा आफ्नो पहिचान गर्दै अघि बढेको त्रुटिविश्लेषणको अध्ययनले सिकारुले गर्ने त्रुटिको प्रकृतिलाई बुझी सही मार्गदर्शन गर्न समेत सहयोग पुऱ्याउँछ । जबसम्म शिक्षकलाई विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा हुँदैन, तब सम्म शिक्षक विद्यार्थीहरूमा निहित कमजोरीबाट अनविज्ञ रहन्छन् । त्यसले गर्दा विद्यार्थीहरूका त्रुटि निराकरण गर्न गाह्रो पर्छ । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रकृति तथा प्रवृत्तिलाई सङ्केत गरेको हुन्छ, त्यसकारण भाषाका शिक्षकलाई विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन-कुन कुरा सिक्न सजिलो हुँदोरहेछ, कुन कुरा सिक्न गाह्रो हुँदोरहेछ सो को जानकारी प्राप्त गर्न मद्दत मिल्छ । यसबाट शिक्षकलाई विद्यार्थीहरूले भाषा सिक्दा कुन-कुन क्षेत्रमा के-कस्ता त्रुटि गर्छन्, शिक्षण गर्दा कुन कुरालाई बढी ध्यान दिने, भाषा सिक्दा के-कस्ता कठिनाइ देखा पर्छन् र निराकरणका लागि कुन तरिका र शिक्षण सामग्रीहरूको आवश्यकता पर्दछ, बुझी शिक्षण कार्य गर्न सहयोग पुग्छ । यसरी विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रिया तथा प्रकृतिको जानकारीका साथै शिक्षक स्वयम्का लागि पृष्ठपोषणको काम गर्दछ (अधिकारी , २०५३ पृ. १०४)

हाम्रो देश बहुभाषिक देश हो । हरेक समाजमा विभिन्न भाषिक बोलीका मानिसहरू हुन्छन् । सम्पर्कका लागि साथै अन्य भाषिक समुदायमा निकटता बढाउनका

लागि जो सुकैले पनि नेपाली भाषा सिक्नु अपरिहार्य छ । भाषाका कथ्य र लेख्य दुई रूप हुन्छन् । कथ्य भाषा बोलचालको सहज भाषा हो भने लेख्य भाषा पछि विकसित रूप हो । यो कृत्रिम हुन्छ । कथ्य भाषामा के-कस्ता त्रुटिहरू देखिए भन्ने कुरा स्पष्ट हुन सक्दैन । लेख्य भाषाको प्रयोगमा मात्र भाषिक के-कस्ता त्रुटिहरू छन् भनेर केलाउन सकिन्छ । त्यहाँ मूल आधार प्रयोग पक्ष रहेको हुन्छ । नेपाली भाषा सम्पर्कको भाषा मानिने हुनाले यसको प्रयोगमा धेरै त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । हाम्रो समाजमा नेपाली भाषा कसैले पहिलो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्छन् भने कसैले दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्छन् । तुलनात्मक दृष्टिले हेर्दा पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा बोल्ने वा प्रयोग गर्नेहरूले भन्दा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली बोल्नेहरूले बढी गरेको पाइन्छ । भाषामा स्तरीयता कायम गर्नका लागि भाषा त्रुटिविहीन र शुद्ध हुनुपर्दछ । त्यसको लागि त्रुटिविश्लेषणको अध्ययन आवश्यक देखिन्छ ।

२.२ त्रुटिको प्रकृति तथा वर्गीकरण

त्रुटिहरू धेरै किसिमका हुन्छन् । कुनै पनि विद्यार्थीले एकै किसिमको त्रुटिमात्र गर्दैनन् । विभिन्न व्यक्तिले भाषा सिक्ने क्रममा विविध किसिमका त्रुटिहरू गर्दछन् । अध्ययनमा सजिलो होस भन्ने हेतुले सम्पूर्ण त्रुटिहरूलाई विभाजन गरी अध्ययन गर्नु लाभदायक देखिन्छ । यसकारण त्रुटिको प्रकृतिलाई हेरी त्रुटिको वर्गीकरण विभिन्न आधारबाट गर्न सकिन्छ ।

२.२.१ विकासशीलता

विकासशीलताका आधारमा त्रुटिलाई तीन प्रकारमा बाँडिएको छ (कर्डर , १९७३ : पृ. २७१)

२.२.१.१ अव्यवस्थित त्रुटि

भाषाशिक्षणका क्रममा कुनै पनि विद्यार्थीले दोस्रो भाषा सिक्दा गर्ने प्रारम्भिक त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटिले लक्ष्य भाषा सिक्ने क्रममा राम्रो अभ्यास नपुगेको अवस्थाको संकेत गर्दछ । भाषा सिकाइमा अव्यवस्थित त्रुटिको त्यति महत्त्व हुँदैन ।

२.२.१.२ व्यवस्थित त्रुटि

शैक्षणिक दृष्टिले विशेष महत्त्वपूर्ण मानिने नियमित प्रकृतिका त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । अन्तरभाषाका अवस्थामा हुने यस्ता त्रुटिहरूले शिक्षार्थीहरूको सिकाइको

संक्रमण अवस्थालाई दर्साउँछन् । सचेत भएर प्रयोग गर्दा पनि आफैं सुधार्न नसकिने यी त्रुटिहरूले नै शिक्षार्थीको खास अन्तरभाषिक व्यवस्थाको सङ्केत गर्दछन् ।

२.२.१.३ उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

भाषिक प्रयोगको रङ्काइ वा चिप्लाइबाट हुने असावधानीगत त्रुटिलाई उत्तरव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । भाषा सिकाइमा अवरोध आई व्यवहारिक कारणहरूबाट अपेक्षित वातावरणभन्दा पर पुगी भाषा सिकाइको पूर्ण उपयोग गर्न नसक्ने स्थितिमा पुगेपछि यस्ता त्रुटिहरू देखिन सक्छन् । विद्यार्थीहरूका यस्ता त्रुटिलाई सावधानीबाटै निराकरण गर्न सकिन्छ ।

२.२.२ भाषाकोटि

त्रुटिहरूलाई भाषाका कोटि वा तहका आधारमा पनि विभाजित गर्न सकिन्छ । यस्ता त्रुटिलाई उच्चारणगत, वर्णविन्यासगत, व्याकरणगत (रूपगत, वाक्यगत, वाक्यान्तरणगत), अर्थतात्विक एवम् शब्दभण्डारगत, शैलीगत जस्ता प्रकृतिमा देखाउन सकिन्छ (अधिकारी, २०६२ : पृ. १४७)

२.२.२.१. उच्चारणगत त्रुटि

कुनै वर्ण, रूप, पद, पदावली, वाक्यांश वा वाक्यको उच्चारण गर्दा हुने त्रुटिहरूलाई उच्चारणगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.२.२.२. वर्णविन्यासगत त्रुटि

लेखाइको क्रममा वर्णविन्यासमा हुने त्रुटिहरूलाई वर्णविन्यासगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.२.२.३. व्याकरणगत त्रुटिहरू

रूपरचना, वाक्यरचना वा वाक्यान्तरणका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूलाई व्याकरणगत त्रुटिहरू भनिन्छ ।

२.२.२.४. शब्दभण्डारगत त्रुटि

शब्द निर्माण र प्रयोगका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूलाई शब्दभण्डारगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.२.२.५. शैलीगत त्रुटि

असान्दर्भिक वा अनुपयुक्त शैली प्रयोग गर्दा उत्पन्न हुने त्रुटिहरूलाई शैलीगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.२.३. स्रोत

शिक्षार्थीले भाषाको कुन स्रोतबाट त्रुटि गरेको हो सो आधारमा भाषान्तरिक र अन्तरभाषिक गरी दुई प्रकारका त्रुटि हुने गर्दछन् ।

२.२.३.१. भाषान्तरिक त्रुटि

मातृभाषा आर्जन वा प्रयोगको क्रममा गरिने त्रुटिहरूलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ । भाषाप्राप्तिको एक निश्चित क्रम हुने हुनाले यस्ता त्रुटिका कतिपय विशेषताहरू अन्तरभाषिक त्रुटिसँग मिल्दाजुल्दा छन् ।

२.२.३.२. अन्तरभाषिक त्रुटि

कुनै भाषालाई मातृभाषाको रूपमा बोल्ने शिक्षार्थीले अर्को भाषा सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : नेवारी मातृभाषीले नेपाली बोल्दा गर्ने त्रुटिहरू यस कोटिमा पर्दछन् ।

२.२.४. गम्भीरता

अर्थघातक र अर्थअघातक गरी गम्भीरताका आधारमा त्रुटिहरू दुई प्रकारका हुन्छन् ।

२.२.४.१. अर्थघातक

जुन त्रुटि गर्नाले एउटा अर्थको सट्टा अर्को अर्थ लाग्छ त्यस प्रकारका त्रुटिलाई अर्थघातक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : 'घर' भन्नुपर्नेमा 'कर' भन्यो भने अर्थको अनर्थ लाग्ने हुन्छ । यसप्रकारका त्रुटिहरू बढी हानिकारक हुन्छन् ।

२.२.४.२. अर्थअघातक त्रुटि

प्रयोक्ताले गरेको कुनै भाषिक त्रुटिबाट अर्थ सम्प्रेषणमा बाधा उत्पन्न हुँदैन भने त्यसलाई अर्थअघातक त्रुटि भनिन्छ ।

जस्तै : माथी (माथि)

पछी (पछि)

भाई (भाइ) आदि

२.२.५. व्यापकता

व्यापकताका आधारमा त्रुटिहरू व्यापक र आंशिक गरी दुई प्रकारका हुन्छन् ।

२.२.५.१. व्यापक त्रुटि

वाक्यको खास अंशसँग मात्र सम्बन्धित नभई सिङ्गै वाक्य, सङ्कथन वा पाठलाई प्रभाव पार्ने प्रकृतिका त्रुटिहरू व्यापक त्रुटिहरू हुन् । गम्भीरताका दृष्टिले यस्ता त्रुटिहरू बढी गम्भीर प्रकारका हुन्छन् ।

२.२.५.२. आंशिक त्रुटि

वाक्यको कुनै एउटा शब्द, पद वा पदांशमा मात्र हुने त्रुटिलाई आंशिक त्रुटि भनिन्छ । यस्ता प्रकारका त्रुटिहरू त्यति गम्भीर मानिदैनन् ।

२.२.६. स्वरूप

त्रुटिहरूलाई बाह्य रूपाकारका आधारमा पनि विभाजित गर्न सकिन्छ । कुनै त्रुटि लोपजनित हुन्छन् भने कुनै थपोट, छनोट वा क्रमव्यतिक्रमजनित हुन्छन् । खास किसिमका त्रुटिहरूको वर्णनमा यिनको पनि उपयोगिता हुन्छ ।

२.२.७. अनौचित्य

व्याकरणात्मक दृष्टिले ठीक भए पनि सन्दर्भअनुरूप उपयुक्त नभएका प्रयोगलाई त्रुटि भन्न सकिन्छ । विशेषतः शैलीविशेषसँग सम्बद्ध त्रुटिहरू यसअन्तर्गत आउँछन् । तर व्याकरणात्मक दृष्टिले बेठीक भए पनि सन्दर्भअनुरूप प्रयोग छ भने त्यस्तालाई त्रुटि भनी व्याख्या गर्न नमिल्ने देखिन्छ ।

२.३. त्रुटिविश्लेषणका पद्धति तथा प्रक्रिया

त्रुटिविश्लेषणका निश्चित प्रक्रिया हुन्छन् । ती सबै प्रक्रियाहरू पूरा गरेर मात्र त्रुटिविश्लेषण सम्पन्न हुन्छ । यसका लागि खासगरी दुई किसिमका पद्धतिहरू अँगाल्न सकिन्छ ।

अ. पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

आ. पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धतिअन्तर्गत सर्वप्रथम शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू के-कस्ता भाषा व्याकरणगत कोटिअन्तर्गतका हुन सक्छन् तिनको प्रकृतिको र प्रकार पहिले नै अनुमान गरिन्छ । त्यसपछि शिक्षार्थीहरूले बोलेका वा लेखेका खास अभिव्यक्तिहरू संकलन गरी तिनको अध्ययन गरेर प्राप्त भएका त्रुटिहरूलाई उक्त पूर्वनिश्चित कोटिगत (उच्चारण, हिज्जे, वाक्य, रूप आदि) स्तम्भहरूमा भरिन्छ । यसरी उक्त कोटिहरूका विभिन्न पक्षहरू छुट्याएर राखिन्छ । यसो गर्दा वाक्यअन्तर्गत वचन, आदर, लिङ्गसँग

सम्बद्ध त्रुटिहरूलाई बेग्लाबेग्लै राखिने हुन्छ । उक्त ढङ्गले तालिकाकरण गरेपछि प्रत्येक कोटि वा उपकोटिअन्तर्गत पर्ने त्रुटिहरूलाई विभिन्न आधारमा वर्णन-विश्लेषण गरिन्छ ।

पश्चनिर्धारित कोटिपद्धतिमा चाहिँ सर्वप्रथम शिक्षार्थीहरूले बोलेका वा लेखेका खास अभिव्यक्तिहरू संकलन गरी तिनको अध्ययन गरेर मात्र त्रुटिहरूको प्रकृति पहिचान गर्ने तथा छानबिन गर्ने गरिन्छ र त्यसका आधारमा त्रुटिहरूको वर्गीकरण समेत गर्न सकिन्छ । यस क्रममा प्राप्त त्रुटिहरूको प्रकृति हेरेर मात्र तिनको कोटि वा उपकोटि छुट्याउने काम हुन्छ । यही नै पहिलो पद्धतिबाट यसमा देखापर्ने मुख्य अन्तर हो ।

वस्तुतः उपर्युक्त जुनसुकै पद्धति अपनाए पनि त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषणको समग्र प्रक्रियामा निम्नलिखित चरणहरू संलग्न हुन्छन् (अधिकारी, २०६२ : पृ. १४९)

२.३.१. त्रुटिको पहिचान

सर्वप्रथम शिक्षार्थीहरूले प्रयोग गरेका मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिहरूको अध्ययन गरी तिनमा देखिएका के-कस्ता प्रयोगहरू गल्ती हुन सक्छन्, तिनको टिपोट गर्नुपर्छ । यसो गर्दा लक्ष्य भाषामा उक्त प्रयोगहरू के-कति स्वीकार्य र अस्वीकार्य छन् त्यसको पनि ख्याल गरिनुपर्छ । फेरि कुनै गल्ती वस्तुतः त्रुटि हो होइन भन्नका लागि उक्त प्रयोग एक वा विभिन्न शिक्षार्थीका अभिव्यक्तिहरूमा उस्तै रूपमा आवृत भएको छ, छैन सो पनि हेर्नुपर्ने हुन्छ । जब कुनै वक्ताको अभिव्यक्तिमा त्यही प्रयोग कतै त्रुटिका रूपमा र कतै ठीक रूपमा प्रकट भएको छ र त्यसमा पनि ठीक रूपमा प्रकट भएको संख्या नै बढी छ भने त्यो त्रुटि नभएर सामान्य भूल वा रङ्काइ मात्र हुन सक्छ तर धेरैजसो ठाउँमा त्रुटिका रूपमा र कतै एक वा दुई ठाउँमा मात्र त्रुटिविहीन रहेमा त्यस्तालाई त्रुटि नै मान्न सकिन्छ । फेरि कतिपय स्थितिमा कुनै प्रयोग त्रुटि र अत्रुटि दुवैमा भेटिनुको अभिप्राय खास शिक्षार्थी उक्त प्रयोगमा धरमराउँदो स्थितिमा रहेको पनि हुन सक्छ । अतः त्रुटिको पहिचान गर्ने क्रममा सम्भाव्य गल्ती प्रयोगहरू असावधानीगत मात्र हुन् कि तिनमा के कति नियमितता छ आदि विभिन्न कुरामा विचार पुऱ्याउनुपर्ने हुन्छ ।

२.३.२. त्रुटिको वर्गीकरण

त्रुटिको पहिचान गरेपछि त्रुटिहरू कस्ता कस्ता छन् भनेर वर्गीकरण गरिन्छ । त्रुटिहरूको वर्गीकरणका लागि विभिन्न भाषिक एकाइ, सिकाइ प्रक्रिया, विकासशीलता,

भाषाकोटि, स्रोत, गम्भीरता, व्यापकता, स्वरूप, अनौचित्य आदिका आधार लिनुपर्दछ ।
मूलतः त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्दा निम्न कुरामा ध्यानकेन्द्रित गर्नु आवश्यक छ ।

अ. आदानात्मक - सुनाइ, पढाइ

आ. प्रदानात्मक - बोलाइ, लेखाइ

इ. सामूहिक त्रुटि - भाषा सिक्दै गरेका अधिकांश व्यक्तिले गर्ने त्रुटि, व्यक्तिगत त्रुटि

ई. लुप्त त्रुटि - सजिलै थाहा पाउन गाह्रो त्रुटि । जुन सुनाइ र पढाइसँग सम्बन्धित छ ।

उ. खुला त्रुटि - सजिलै थाहा पाउन सकिने त्रुटि, जुन बोलाइ र लेखाइसँग सम्बन्धित हुन्छन् ।

२.३.३. त्रुटिको वर्णन / व्याख्या विश्लेषण

खास त्रुटिको प्रकृति छुट्याउने आधार के हो ? त्रुटि किन व्यवस्थित / नियमित हुन्छन् ? त्यस्ता त्रुटि शिक्षार्थीहरूका अभिव्यक्तिमा देखिने कारण के हुन् ? आदि कुराको खोजपूर्ण वर्णन विवरण तथा व्याख्या विश्लेषण यसमा आवश्यक हुन्छ । यस क्रममा कतिपय त्रुटि हुनका कारणहरू (स्रोतभाषा, पाठ्यसामग्रीको अनुपयुक्तता, शिक्षण वा अभ्यासको कमी) को अनुमान पनि गर्न सकिन्छ । त्रुटिहरूलाई शिक्षार्थीहरूको सिकाइको युक्तिका रूपमा पनि व्याख्या गरिन्छ । उक्त दृष्टिले कुनै त्रुटि अतिसामान्यीकरणजनित हुन्छन् । उदाहरणार्थ ; **बहिनीहरू स्कूलमा पढ्छिन् , हामीहरू भगडा गर्दिनँ** जस्ता त्रुटि आंशिक सामान्यीकरणसँग सम्बद्ध छन् । यसरी यस अन्तर्गत त्रुटि पहिचान गर्ने, तिनको प्रकृति छुट्याउने तथा व्याख्या गर्ने काम हुन्छ । साथै त्रुटि स्पष्ट छ वा अस्पष्ट छ लक्ष्य भाषाको व्यवस्थासँग सम्बद्ध छ वा मातृभाषाको व्यवस्थासँग सम्बद्ध छ आदि कुराको छानबिन गर्ने कोसिस हुन्छ ।

त्रुटिविश्लेषणमा शिक्षार्थीले विकास गरेको छुट्टै भाषिक व्यवस्थाको खोजी पनि हुन्छ जुन व्यवस्था मातृभाषा र लक्ष्यभाषा दुवैबाट स्पष्टता भिन्न देखिन सक्छ । यसमा एकातिर मातृभाषाबाट प्रभावित वा आयातित ढाँचाका कारणले भएका त्रुटि हुन सक्छन् भने अर्कातिर लक्ष्य भाषाबाट विस्तारित (अतिसामान्यीकरण तथा आंशिक सामान्यीकरण) ढाँचासँग सम्बद्ध त्रुटि देखिने सम्भावना रहन्छ । यस्तै कतिपय त्रुटिहरू पूर्वज्ञान, शब्दहरू तथा व्याकरणबाट जसरी तसरी अर्थ प्रकट गर्ने प्रयासमा आधारित हुन्छन् । अतः त्रुटिहरूको वर्णन, व्याख्या आवश्यकताअनुसार अपर्युक्त विभिन्न दृष्टिले गर्नु पर्ने हुन्छ ।

२.३.४. त्रुटिको निराकरण

बस्तुतः : निराकरण त्रुटिविश्लेषणको मुख्य अङ्ग होइन तर उक्त त्रुटिविश्लेषणको खास लक्ष्य चाहिँ शिक्षार्थीमा निहित त्रुटिहरूको निराकरण गर्नु हो । त्यसैले विश्लेषणले त्रुटिहरूको अध्ययनविश्लेषणबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा तिनको निराकरण गर्ने उपाय अपनाउनु वा त्यस्ता उपायहरू सुझाउनु पनि उपयुक्त हुन्छ ।

२.४ सारांश

त्रुटिविश्लेषण र भाषाशिक्षणको सम्बन्ध घनिष्ठ रहेको छ । यी दुई मध्येमा एउटाको अभावमा शिक्षण प्रक्रिया अधुरो हुन जाने सम्भावना हुन्छ । भाषाशिक्षणको सफलताको साथ सिक्ने प्रक्रियाको सङ्केतको रूपमा आफ्नो पहिचान गर्दै अघि बढेको त्रुटिविश्लेषणको अध्ययनले सिकारूले गर्ने त्रुटिको प्रकृतिलाई बुझी सही मार्गदर्शन गर्न सहयोग पुऱ्याउँदछ । भाषाशिक्षणका क्रममा देखिने त्रुटिहरू धेरै किसिमका हुन्छन् । यसको प्रकृतिलाई हेरी विकासशीलता, भाषाकोटि, स्रोत, गम्भीरता, व्यापकता, स्वरूप र अनौचित्य आदिका आधारमा वर्गीकरण गरिन्छ । पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति र पश्चनिर्धारित कोटि पद्धतिका क्रममा त्रुटिविश्लेषणका प्रक्रियामा निम्नलिखित चार चरणहरू संलग्न हुन्छन् । त्रुटिको पहिचान, त्रुटिको वर्गीकरण, त्रुटिको वर्णन / व्याख्या विश्लेषण र त्रुटिको निराकरण ।

सर्वप्रथम शिक्षार्थीहरूले प्रयोग गरेका मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिहरूको अध्ययन गरी तिनमा देखिएका के-कस्ता प्रयोगहरू त्रुटि हुनसक्छन्, तिनको टिपोट गरी त्रुटिको पहिचान गरीसकेपछि ती कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहुन भनी वर्गीकरण गरेर शिक्षार्थीहरूका अभिव्यक्तिमा देखिने त्यस्ता त्रुटिका कारण के के हुन ? भन्ने कुराको वर्णन तथा व्याख्या विश्लेषण आवश्यक हुन्छ । अन्त्यमा विश्लेषणले त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषणबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा तिनको निराकरण गर्ने उपाय अपनाउनु उपयुक्त हुन्छ ।

अध्याय तीन

वर्णविन्यासको सैद्धान्तिक अवधारणा र विश्लेषणका आधारहरू

३.१ परिचय

वर्णविन्यास लेख्य भाषासँग सम्बन्धित छ । भाषाका लेख्य र कथ्य मूलतः दुई भेद मध्ये लेख्य भेदभन्दा उच्चार्य तथा श्रव्यरूप नै प्रधान देखिए तापनि लिपि वा लेख्यचिन्ह भाषाका रूपमा ग्रहण गरिन्छ । बोलचालको क्रममा प्रयोग हुने भाषा ध्वनि चिन्ह (ध्वनि प्रतीक) हरू वर्ण हुन् । समान ध्वनिको समूहलाई प्रतिनिधित्व गर्ने भाषाको सबैभन्दा सानो एकाइलाई वर्ण भनिन्छ, र यसले शब्दमा रहेर अर्थमा भिन्नता ल्याउँछ (बराल र एटम, २०६१ : पृ. १०७)

वर्णहरूलाई गल्ती नहुने गरी शब्दमा र चिन्हहरूको उचित प्रयोग गरेर वाक्यहरूमा लेख्ने कामलाई वर्णविन्यास भनिन्छ । व्याकरण र शब्दकोशका नियमअनुसार लेखिने यस कामलाई हिज्जे वा वर्तनी पनि भनिन्छ । यसमा ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी नियम, वर्ण र अक्षरहरूको उचित व्यवस्था, स, श, ष को प्रयोग, खुट्टा काट्ने तथा नकाट्ने, शब्द जोड्ने वा छुट्याउने तथा लेख्यचिन्हहरूको योजना आदि पर्दछन् । अतः वर्णविन्याससम्बन्धी प्रयोगात्मक भाषाको स्थान अपरिहार्य रहेको छ ।

३.२ ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धी नियम

निम्नमाध्यमिक तह अन्तर्गत कक्षा आठका विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी गल्ती गर्ने ठाउँ पनि ह्रस्वदीर्घ नै हो । भ्रन दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा बोल्ने (कक्षा ८ का) थारूभाषी विद्यार्थीहरूमा त गल्तीको मात्रा अधिक देखिन्छ । विद्यार्थीहरू लेखन कार्यमा सबभन्दा बढी त्यस्तो ठाउँमा त्रुटि गर्छन् , जहाँ मौखिक भाषाका रूपभन्दा लिखित रूपमा बढी भिन्नता देखिन्छ । उनीहरूले प्रयोग गर्ने भाषामा मुख्यतया शब्दको आदि, मध्य र अन्त्य भागमा तालमेल नमिलेको देखिन्छ ।

नेपाली भाषामा ह्रस्व र दीर्घ दुई थरि मात्राको प्रयोग वर्णहरूका रूपमा भएको पाइन्छ । उच्चारणका क्रममा लघु र दीर्घ रूपमा उच्चारण हुनका साथै ती मात्रामा प्रयोग भएपछि बनेका शब्दहरूमा पनि अर्थगत फरक पर्न जान्छ । ह्रस्व र दीर्घको चिन्हगत तालिकालाई यसरी देखाउन सकिन्छ :

तालिका नं. १

किसिम	ह्रस्व		दीर्घ	
उच्चारण सङ्केत	ि / इ	ु / उ	ी / ई	ू / ऊ
	कि	कु	की	कू
	चि	चु	ची	चू
	टि	टु	टी	टू
	ति	तु	ती	तू
	पि	पु	पी	पू

३.२.१. ह्रस्वसम्बन्धी नियम

३.२.१.१. शब्दादिमा ह्रस्व

तद्भव र आगन्तुक नाम, सबै व्युत्पन्न शब्दहरू, सबै धातु / क्रियापदहरू, सबै अव्ययहरू, सर्वनाम, अनुकरणात्मक शब्दहरूको शब्दादिमा ह्रस्व हुन्छ ।

३.२.१.२. शब्दको मध्यमा ह्रस्व

मूल नाम, विशेषण, समापक र असमापक क्रिया, अव्यय, व्युत्पन्न शब्दहरूको मध्यमा ह्रस्व हुन्छ ।

३.२.१.३. शब्दान्तमा ह्रस्व

पुलिङ्ग नाम, उकारान्त निर्जीव नाम, अव्यय, प्रत्यय लागेका शब्द र तत्सम शब्दको अन्त्यमा ह्रस्व हुन्छ ।

३.२.२. दीर्घसम्बन्धी नियम

३.२.२.१. शब्दादिमा दीर्घ

केही सङ्ख्यावाचक शब्द, व्यञ्जन लोप भएका विशेषण शब्द र केही तत्सम शब्दको शब्दादिमा दीर्घ हुन्छ ।

३.२.२.२. शब्द मध्यमा दीर्घ

सङ्ख्यावाचक शब्द, इच्छार्थक क्रियापदहरू ईय, ईन, अनीय, तीय जस्ता प्रत्यय लागेका शब्द र केही तत्सम शब्दहरूको मध्यमा दीर्घ हुन्छ ।

३.२.२.३. शब्दान्तमा दीर्घ

स्त्रीलिङ्गी शब्द, सबै सङ्ख्यावाचक शब्द, सबै क्रियापद, 'एर' अर्थ दिने अव्यय, विशेषण शब्द, जाति, पेसा, थर बुझाउने शब्दहरू भाषा, ठाउँ, नदी, बुझाउने नाम, विशेषणबाट बनेका भाववाची नाम, स्नेहवाची नाम जस्ता शब्दका अन्त्यमा दीर्घ हुन्छ ।

३.२.३. 'ब', 'व' र 'ओ' को प्रयोग

'ब' उच्चारण हुने सबै तद्भव र आगन्तुक शब्दहरू तथा धातु र क्रियापदहरू, केही अव्यय शब्दहरू एवम् बे, बद, वि उपसर्ग लागेका शब्दहरूका साथै 'म' पछि आउने 'ब' को प्रयोग हुन्छ ।

नेपाली 'व' उच्चारण हुने शब्द 'वान', 'वत', 'वती', 'विद्' मा टुङ्गिने शब्द एवम् 'व्य' आएका शब्द, प्रत्यय लागेका शब्दका साथै सम् उपसर्गपछि 'व' र केही 'ब' उच्चारण भएर पछि 'व' लेखिने शब्द 'व' लेखिन्छ ।

'ब' र 'व' सम्बन्धी नेपालीमा धेरै शब्दहरू भएपनि केही तद्भव र आगन्तुक शब्द, केही क्रियापद, केही तत्सम शब्दहरूमा भने 'ओ' नै लेख्ने चलन छ ।

३.२.४. 'ए', 'य' र 'ये' को प्रयोग

३.२.४.१. 'ए' को प्रयोग

एकबाट बनेका शब्द, इच्छार्थक क्रियापद, भूतकालिक क्रियापद, तथा 'एर' र 'एको' प्रत्यय लागेका कृदन्त शब्द एवम् केही तत्सम शब्दमा 'ए' को प्रयोग गरिन्छ ।

३.२.४.२. 'य' को प्रयोग

'य' बाट बनेका सर्वनाम, भूतकालिक क्रिया, व्युत्पन्न शब्द, केही आगन्तुक शब्द र केही तत्सम शब्दमा 'य' को प्रयोग गरिन्छ ।

३.२.४.३. 'ये' को प्रयोग

केही शब्द जस्तै अन्त्येष्टि, ज्येष्ठ, ध्येय, प्रत्येक आदिमा मात्र 'ये' को प्रयोग गरिन्छ ।

३.२.५. 'ऋ' र 'रि' को प्रयोग

३.२.५.१. 'ऋ' को प्रयोग

तत्सम शब्दमा मात्र 'ऋ' को प्रयोग हुन्छ ।

३.२.५.२. 'रि' को प्रयोग

तद्भव र आगन्तुक शब्दमा 'रि' को प्रयोग गरिनुका साथै केही तत्सम शब्द रिक्त, रिपु जस्ता शब्दमा 'रि' को प्रयोग हुन्छ ।

३.२.६. 'क्ष', 'क्षे', 'क्ष्य' र 'छे' को प्रयोग

३.२.६.१. 'क्ष', 'क्षे', 'क्ष्य' को प्रयोग तत्सम शब्दमा हुन्छ ।

३.२.६.२. 'छे' को प्रयोग तद्भव र आगन्तुक शब्दमा गरिन्छ ।

३.२.७. 'श', 'ष' र 'स' को प्रयोग

३.२.७.१. 'श' को प्रयोग

विसर्गभन्दा पहिले, ध, च, र, ल वर्णको अगाडि एवम् 'श' भन्दा अगाडि तथा 'स' र 'ष' भन्दा अगाडि र केही तत्सम शब्दहरूमा 'श' को प्रयोग हुन्छ ।

३.२.७.२. 'ष' को प्रयोग

स्वरवर्णको लगतै पछाडि, 'षट्' जोडिएर बनेका शब्द तथा क, ट, ठ, ढ, ण का अधिलिखित र केही तत्सम शब्दमा 'ष' को प्रयोग हुन्छ ।

३.२.७.३. 'स' को प्रयोग

सवै तद्भव र आगन्तुक शब्द तथा 'स', 'सत्', 'सह', 'सु' र 'सम' उपसर्ग लागेका शब्द एवम् अगाडि स्व, स्वयम् आउने शब्द र केही तत्सम शब्दमा 'स' को प्रयोग गरिन्छ ।

३.२.८. 'ग्या', 'ग्यँ' / 'ज्ञ' को प्रयोग

'ज्ञ' को प्रयोग तत्सम शब्दमा हुन्छ भने 'ग्या', 'ग्यँ' को प्रयोग तद्भव र आगन्तुक शब्दमा गरिन्छ ।

३.३. 'हलन्त' र 'अजन्त' को प्रयोग

३.३.१. 'हलन्त'

'हल्' को शाब्दिक अर्थ 'व्यञ्जन' वर्ण र त्यसपछि जोडिएको 'अन्त्य' प्रत्ययको अर्थ 'पछाडि' भएकाले शब्दको अन्त्यमा आउने व्यञ्जन नै हलन्त हो । शब्दको अन्त्यमा स्वर नभएको वर्णको खुट्टा काट्नुलाई हलन्त भनिन्छ । उच्चारणमा हलन्त गरिने क्रियापद, केही अव्यय तथा 'वान्', 'मान्', 'वत्' अन्त्यमा आउने तत्सम शब्द र केही तत्सम शब्दको हलन्त गरिन्छ ।

३.३.२. अजन्त

शब्दको अन्त्यमा स्वर वर्ण भएको शब्दलाई अजन्त भनिन्छ, 'अच' + 'अन्त्य' बाट अजन्त बन्ने भएकाले शब्दको अन्त्यमा स्वरवर्ण आउँदा हलन्त हुँदैन ।

नाम, सर्वनाम, विशेषण, अव्यय शब्दको उच्चारणमा हलन्त भएपनि खुट्टा काटिँदैन साथै अनुकरणात्मक शब्दको उच्चारण गर्दा हलन्त भएपनि खुट्टा काटिँदैन ।

३.४. चन्द्रबिन्दु (ँ) र शिरबिन्दु (ं) को प्रयोग

चन्द्रबिन्दु (ँ) ले नाकेध्वनिलाई बुझाउँछ भने शिरबिन्दु (ं) ले पञ्चम वर्ण (ड, ञ, ण, न, म) लाई बुझाउँछ ।

३.४.१. प्रथम पुरुषको क्रियापद, धातुसँग द, दा, दै जोडिँदा त्यसभन्दा अगाडि तथा दुईओटा स्वरमा अन्त्यमा हुने धातुमा 'थ' वा 'छ' का रूपहरु जोडिए तीभन्दा अगाडि स्वरमा (देखाउँथ्यो , पाउँछन्) चन्द्रबिन्दुको प्रयोग गरिन्छ ।

३.४.२. पञ्चम्वर्णको उच्चारण हुने तत्सम शब्दको स्थानमा शिरबिन्दु हुन्छ ।

३.४.३. नेपाली तद्भव र आगन्तुक शब्दमा भने उच्चारण भए अनुसारको वर्ण नै प्रयोग गरिन्छ, त्यस अवस्थामा शिरबिन्दुको प्रयोग हुँदैन ।

३.५. पदयोग र पदवियोग

शब्दहरूलाई जोडेर लेखिने प्रक्रियालाई पदयोग र शब्दहरूलाई छुट्याएर लेख्ने प्रक्रियालाई पदवियोग भनिन्छ ।

३.५.१. पदयोग हुने अवस्था

विभक्ति, उपसर्ग, प्रत्यय तथा नामयोगी शब्दहरू, समास भएर बनेका शब्द, संयुक्त क्रियाहरू, अकरण बनाउने 'न' र केही अव्यय शब्दहरू पदयोग हुन्छन् ।

३.५.२. पदवियोग हुने अवस्था

वाक्यका प्रत्येक शब्दहरू, विभक्तिभन्दा पछि आउने विभक्ति वा नामयोगी, निपातहरू, विभाजक 'न' साथै संयुक्त क्रियाका बीचमा निपात आएमा र क्रियापदले अपूर्ण एवम् पूर्ण पक्ष जनाउँदा पदहरू वियोग हुन्छन् ।

३.६. लेख्यचिन्हको प्रयोग

कुनै पनि भाषालाई कथ्यबाट लेख्यामा ढाल्दा कथनमा रहेको अर्थबोधलाई कुनै असर नपरोस भनेर लेख्यचिन्हको प्रयोग गरिन्छ । लेख्यचिन्हले भाषालाई सजीव बनाई अमूर्तताबाट मूर्ततामा लिपिमा लेखिन्छ । यस लिपिमा पनि वर्णले मात्र भाषाको पूर्णता गर्न नसक्ने भएकाले चिन्हहरूको प्रयोग गरिन्छ ।

चिन्हहरूको प्रयोगले अर्थमा फरक ल्याउँछ र कथनलाई जस्ताको त्यस्तै उर्तान सघाउँछ । अर्थमा फरक ल्याउने पूर्णविराम (।), प्रश्नवाचक (?), विस्मयसूचक (!), अल्पविराम (,), अर्धविराम (;), संक्षेपीकरण (:; :-, -), योजक चिन्ह (-) तथा अर्थमा फरक नपार्ने उद्धरण (' ' , " "), ऐजन (") र संक्षेपक चिन्ह (.) नेपाली भाषाको लेखनमा प्रयोग गरिन्छन् । लेखनको क्रममा चिन्हहरूको ठीक ठीक ठाउँमा प्रयोग गरिनुपर्दछ अन्यथा अर्थमा फरक पर्न जान्छ । माथि उल्लेखित चिन्हहरूलाई छोटकरीमा तल चर्चा गरिएको छ ।

३.६.१. अल्पविराम (,)

वाक्यमा हुने छोटो विरामका लागि अल्पविरामको प्रयोग गरिन्छ । जब वाक्यमा उही किसिमका शब्द वा वाक्यांश मेलैसँग आएमा, प्रधान उपवाक्यका पछाडि सम्बोधन गरिएको शब्दमा, कुनै भावलाई विशेष बल दिने क्रियापद दोहोरिएमा एवम् उद्धरण चिन्ह दिएको उपवाक्यभन्दा अगाडि, वाक्यमा आरम्भमा 'हो' , 'हँ' , 'नाई' , 'ल' जस्ता शब्दको पछाडि अल्पविराम (,) चिन्हको प्रयोग गरिन्छ ।

३.६.२. अर्धविराम (;)

अल्पविरामभन्दा केही बढी र पूर्णविराम भन्दा कम समय अडिदा, अन्तिम वाक्यको समर्थनमा आउने उपवाक्यका पछाडि, विरोधी भावना प्रकट गर्नुपर्ने भएमा अर्धविरामको प्रयोग गर्ने चलन छ । तर आजभोलि अर्धविरामको ठाउँमा पनि अल्पविरामले नै काम चलाउने चलन आइसकेको देखिन्छ, त्यसैले यसको प्रयोग गौण हुँदै गएको पाइन्छ ।

३.६.३. पूर्णविराम (।)

वाक्यको अन्त्यमा प्रयोग गरिने चिन्हलाई पूर्णविराम भनिन्छ । पूर्णविरामले वाक्यको पूर्णता बोध गर्दछ । वाक्य सकिएको जानकारी दिन एवम् साल, महिना राखेर मिति लेख्दा तथा कविताका पङ्क्तिको पछाडि पूर्णविराम चिन्ह प्रयोग गरिए तापनि विस्मयाधिबोधक र प्रश्नवाचक चिन्ह लाग्ने वाक्यमा भने पूर्णविराम चिन्ह प्रयोग गरिँदैन ।

३.६.४. प्रश्नवाचक (?)

प्रश्न सोध्ने वाक्यका अन्त्यमा प्रश्नवाचक (?) लाग्ने भएतापनि प्रश्नवाचक वाक्य उपवाक्यका रूपमा आएको भए प्रश्नवाचक चिन्ह लाग्दैन । वाक्यमा आएका कुनै शब्दमा शङ्का लागेमा प्रश्नचिन्हको प्रयोग गरिन्छ ।

३.६.५. विस्मयसूचक चिन्ह (!)

आश्चर्य, खुशी, अफसोच, घृणा जस्ता भाव जनाउनका साथै भावपूर्ण सम्बोधनमा विस्मयसूचक चिन्ह प्रयोग गरिन्छ । तर भावको तीव्रता देखाउन भने एक भन्दा बढी चिन्हको प्रयोग पाइन्छ ।

३.६.६. सापेक्षविराम (: / :- / -)

सापेक्षीविराम चिन्हलाई निर्देशक चिन्ह पनि भनिन्छ । भनेका कुरालाई स्पष्ट पार्न, उदाहरण दिनुपर्दा वा कुनै कुराको सङ्केत दिनुपर्दा निर्देशक चिन्हको प्रयोग गरिन्छ ।

३.६.७. योजक चिन्ह (-)

कुनै पनि दुईवटा शब्दहरू जोड्दा वा लेख्दै जाँदा हरफमा कुनै शब्द नअटाएमा पानाको दायाँ छेउमा योजक चिन्हको प्रयोग गरिन्छ ।

३.६.८. उद्धरण चिन्ह (' ' वा " ")

कुनै विशेष शब्दलाई जोड दिनुपर्दा वा कुनै पुस्तकको नाम, कविता, कथा आदिको शीर्षक, पुरस्कारको नाम लेख्दा एकोहोरो उद्धरण चिन्हको प्रयोग गरिन्छ भने कुनै व्यक्तिले बोलेको कुरा जस्ताको तस्तै राख्नुपर्दा दोहोरो उद्धरण चिन्ह प्रयोग गरिन्छ।

३.६.९. कोष्ठक चिन्ह [( )]

अर्थ स्पष्ट पार्न, संवाद, मनोवाद आदिमा अभिनयको सङ्केत गर्न वा परिवेश बुझाउन तथा सङ्ख्या बुझाउनका लागि कोष्ठकको प्रयोग गरिन्छ ।

३.६.१०. तिर्यक चिन्ह (/)

कुनै पनि शब्दको विकल्पमा अर्को शब्द जनाउनु पर्दा तिर्यक चिन्हको प्रयोग गरिन्छ ।

३.६.११. सङ्क्षेप चिन्ह (.)

कुनै पनि शब्दलाई छोटकरीमा लेख्नु पर्दा शब्दको पहिलो अक्षरपछाडि सङ्क्षेप चिन्हको प्रयोग गरिन्छ ।

३.६.१२. ऐजन चिन्ह (")

पहिलो पङ्क्तिको कुरा जस्ताको तस्तै तल्लो पङ्क्तिमा सानुपर्दा ऐजन चिन्हको प्रयोग गरिन्छ ।

अध्याय चार

वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण

४. १ अध्ययनका प्राप्तिहरूको व्याख्या र विश्लेषणको परिचय

भाषा विचार विनिमयको भरपर्दो माध्यम हो । यो आदानात्मक र प्रदानात्मक दुवै किसिमको हुन्छ । अर्थात् अरूले व्यक्त गरेका विभिन्न विचारहरूले व्यक्तिले कहिले विचार आदान गर्दछ भने कहिले आफ्ना मनमा खड्केका विचारहरूलाई अरू समक्ष प्रदान गर्दछ । यसरी दाहोरो प्रक्रिया पूरा गर्न भाषाका दुई रूप कथ्य र लेख्य देखापरेका छन् । भाषाका यी दुई रूपमध्ये लेख्य रूपले दृश्य रूपमा देखापरी पाठ्य रूपमा प्रयोग भएको देखिन्छ । श्रव्य रूपमा रहेका उच्चार्य वाक् ध्वनिलाई लिपिगत गरी ध्वनिको प्रतीकका रूपमा लिपिचिन्हलाई उभ्याएको छ, जसलाई वर्णहरूको सिलसिलाबद्ध रखाई जसबाट निर्मित शब्दहरूको अर्थ स्पष्ट आउनुलाई वर्णविन्यास भनिन्छ । वर्णको अर्थ अक्षर वा ध्वनिको लघुतम एकाइ जसले उस्ताउस्तै ध्वनिको प्रतिनिधित्व गर्दछ भन्ने हुन्छ भने 'विन्यास' भनेको नियमबद्ध रूपले राख्नु हो । यसरी हेर्दा वर्णविन्यासको वास्तविक अर्थ भनेको भाषाका शब्दहरू वा वाक्यमा आएका पदहरूका वर्ण वा अक्षरहरू नियमबद्ध राख्नु भन्ने हुन आउँछ । भाषाको सबैभन्दा पहिलो एकाइ 'वर्ण' भएकाले वर्णको शूद्धताविना शब्द, पद वा वाक्यस्तरमा शुद्ध खोज्नु असम्भव ठहरिन्छ । जुनसुकै तहमा भएपनि विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी त्यस्ता ठाउँमा त्रुटि गर्दछन् जहाँ मौखिक भाषा र लिखित भाषाका बीचमा फरक हुन्छ । निम्नमाध्यमिक तह कक्षा ८ भनेको माध्यमिक शिक्षाको लागि मार्ग प्रशस्त गर्ने कक्षा हो । यस कक्षामा अध्ययन गर्ने दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा बोल्ने थारूभाषी समाजकै बाहुल्यतामा हुर्केका विद्यार्थीहरूको लेखन क्षमतालाई हेर्दा वर्णविन्यासका विभिन्न ठाउँहरू जस्तै: ह्रस्व, दीर्घ, हलन्त, अजन्त, श, ष, स, ब, व, ए, य, ये, चन्द्रविन्दु (°), शिरविन्दु ('), पदयोग, पदवियोग र लेख्यचिन्ह आदि ठाउँमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । मोरङ जिल्लाका विद्यार्थीहरूले कुनै पनि शब्दको आदि, मध्य र अन्त्यमा ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइयो । 'श' लेख्ने ठाउँमा 'स' वा एक किसिमको स / श / ष लेख्ने ठाउँमा अर्कै किसिमको श / ष / स लेखेर समस्या जटिल बनेको अध्ययनले देखाएको छ ।

४.२. ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटि

मोरङ जिल्लाका कक्षा ८ मा अध्ययन गर्ने थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा उनीहरूले सबैभन्दा बढी त्रुटि गर्ने क्षेत्र ह्रस्वदीर्घ नै हो । यो क्षेत्र सबैभन्दा समस्यापूर्ण देखिएको छ । यो कुरा प्राप्त तथ्य सामग्रीका आधारबाटै स्पष्ट हुन आएको छ । उनीहरूले प्रयोग गरेका भाषामा देखिएका त्रुटिहरूमा शब्दको आदि, मध्य र अन्त्यमा विभिन्न शब्दहरूमा यस्ता त्रुटिहरू देखिएका छन् जुन त्रुटि शब्दको आदि, मध्य र अन्त्यमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ र दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखिएको पाइन्छ । उनीहरूले गरेका त्रुटिलाई क्रमशः तल तालिकाद्वारा विश्लेषण गरिएको छ ।

४.२.१. शब्दादिमा गरेका त्रुटिहरू

विद्यार्थीहरूलाई दिइएका नाम, सर्वनाम, विशेषण, अव्यय र क्रिया शब्दमा सुरुमा ह्रस्व लेख्नु पर्नेमा दीर्घ र दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखेर गल्ती गरेको देखिन्छ ।

४.२.१.१. नामवर्गका शब्दादिमा गरेका त्रुटि

कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले ह्रस्व र दीर्घ दुवै वर्णविन्यासको क्षेत्रमा गल्ती गरेको तथ्य निम्न तालिकाबाट देखाइएको छ ।

तालिका नं. २

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
सीपाही	५५ ^à	सिपाही	४५ ^à	भुगोल	६५ ^à	भूगोल	३५ ^à
रीस	३३ ^à	रिस	६७ ^à	फुल	८० ^à	फूल	२० ^à
कीताब	४४ ^à	किताब	५६ ^à	गित	५९ ^à	गीत	४९ ^à
हीलो	२२ ^à	हिलो	७८ ^à	जिवन	३९ ^à	जीवन	६९ ^à
वीद्यार्थी	१५ ^à	विद्यार्थी	८५ ^à	इश्वर	९९ ^à	ईश्वर	९ ^à
औसत मध्यमान	३३.५ ^à		६६.५ ^à		६५.२ ^à		३८.४ ^à

माथिको तालिकाको विश्लेषण गर्दा नाम वर्गका शब्दका शब्दादिमा विद्यार्थीहरूले ह्रस्व लेख्नु पर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखेर र दीर्घ लेख्नु पर्ने ठाउँमा ह्रस्व लेखेर त्रुटि गरेको देखिन्छ । विद्यार्थीले गरेका त्रुटिलाई अनुपातिक रूपमा हेर्दा शब्दादिमा ३३.५ प्रतिशतले ह्रस्व लेख्नुपर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखेर त्रुटि गरेका छन् भने ६६.५ प्रतिशतले ठीक

लेखेको पाइयो । त्यसैगरी शब्दादिमा दीर्घ हुनुपर्नेमा ह्रस्व लेखेर ६५.२ $\bar{a}$ ले त्रुटि गरेको पाइन्छ भने ३४.८ $\bar{a}$ ले मात्र सही गरेको देखियो । यस तथ्यको अध्ययन गर्दा विद्यार्थीहरूले शब्दादिमा ह्रस्वमा भन्दा दीर्घमा धेरै त्रुटि गरेको देखियो ।

४.२.१.२. सर्वनाम वर्गका शब्दादिमा गरेको त्रुटि

विद्यार्थीहरूमा गरिएको अध्ययनअनुसार सर्वनाम वर्गका शब्दमा पनि ह्रस्व लेखेर त्रुटि गरेको देखिन्छ । जसलाई तालिकामा यसरी देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
यीनी	६५ $\bar{a}$	यिनी	३५ $\bar{a}$	उ	७१ $\bar{a}$	ऊ	२९ $\bar{a}$
तीमी	४१ $\bar{a}$	तिमी	५९ $\bar{a}$	यि	८९ $\bar{a}$	यी	११ $\bar{a}$
ऊनी	५३ $\bar{a}$	उनी	४७ $\bar{a}$	ति	६२ $\bar{a}$	ती	३८ $\bar{a}$
जून	३९ $\bar{a}$	जुन	६१ $\bar{a}$				
औसत मध्यमान	४९.५ $\bar{a}$		५०.५ $\bar{a}$		६४ $\bar{a}$		३६ $\bar{a}$

माथिको तालिकाको अध्ययन गर्दा ४९.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले सर्वनाम वर्गका शब्दादिमा ह्रस्व लेख्नु पर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखेर त्रुटि गरेका छन् भने ५०.५ प्रतिशतले ठीक गरेका छन् । त्यसैगरी ६४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले दीर्घ लेख्ने ठाउँमा ह्रस्व लेखेर त्रुटि गरेको देखिएको छ भने ३६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र ठीक गरेको देखिएको छ । यसरी समग्रमा हेर्दा सर्वनाम वर्गका शब्दादिमा ठीक गरेका विद्यार्थीको प्रतिशत भन्दा गल्ती गर्ने विद्यार्थीको प्रतिशत बढी देखिन्छ ।

४.२.१.३. विशेषण वर्गका शब्दादिमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. ४

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
वीशाल	३० $\bar{a}$	विशाल	७० $\bar{a}$	ठूलो	६८ $\bar{a}$	ठूलो	३२ $\bar{a}$
पिराहा	९० $\bar{a}$	पिराहा	१० $\bar{a}$	मिठो	७५ $\bar{a}$	मीठो	२५ $\bar{a}$

ईमान्दार	३९%	इमान्दार	६१%	पूर्ण	७९%	पूर्ण	२१%
दूई	४६%	दुई	५४%				
औसत मध्यमान	५१.२%		४९.८%		७४%		२६%

माथिको तालिकाअनुसार विशेषण शब्दको शब्दादिमा पनि विद्यार्थीहरूले ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटि गरेको देखियो । तुलनात्मक रूपमा गल्ती र सही गर्ने विद्यार्थीलाई गणितीय रूपमा हेर्दा ह्रस्व हुनेमा दीर्घ लेखेर गल्ती गर्ने ५१.२ प्रतिशत र ठीक गर्ने ४९.८ प्रतिशत देखियो । यसैगरी शब्दादिमा दीर्घ लेखिने विशेषण वर्गका शब्दमा ह्रस्व लेखेर त्रुटि गर्ने ७४ प्रतिशत र ठीक गर्ने २६ प्रतिशत देखिन्छ ।

४.२.१.४. क्रिया वर्गका शब्दादिमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. ५

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
हून्छन्	३८%	हुन्छन्	६२%
थियो	६१%	थियो	३९%
थिए	५५%	थिए	४५%
कूट्यो	१५%	कुट्यो	८५%
पूगिसकेको	२९%	पुगिसकेको	७१%
बीग्रियो	२३%	विग्रियो	७७%
औसत मध्यमान	३१.८%		६९.२%

वर्णविन्यासको नियमअन्तर्गत सबै क्रियापदहरूका सुरुमा ह्रस्व लेखिने भएपनि विद्यार्थीहरूले नबुझीकन दीर्घ लेखेर गल्ती गरेको देखिन्छ । यसरी गल्ती गर्नेको प्रतिशत ३१.८ देखिएको छ भने ठीक गर्नेको प्रतिशत ६९.२ देखिन्छ । क्रिया वर्गका शब्दादिमा भने गल्ती गर्ने विद्यार्थी भन्दा ठीक गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत नै बढी देखिन्छ ।

४.२.१.५. अव्यय वर्गका शब्दादिमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. ६

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
-------------	---------	--------------	---------

भीत्र	३४à	भित्र	६६à
तीर	४८à	तिर	५२à
सीत	२५à	सित	७५à
वीना	४९à	विना	५१à
कीनभने	३१à	किनभने	६९à
हीजो	६८à	हिजो	३२à
औसत मध्यमान	४२.५à		५७.५à

अव्यय शब्दका सुरुमा ह्रस्व लेखिने नियम भए पनि विद्यार्थीहरूले ह्रस्व हुनुपर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखेर गल्ती गरेको देखिन्छ। माथिको तालिकालाई विश्लेषण गर्दा ४२.५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ भने ५७.५ प्रतिशत विद्यार्थीले ठीक गरेको देखिएको छ। विद्यार्थीहरूमा गरिएको यस अध्ययनबाट बुझिन्छ।

४.२.२. शब्दमध्यमा गरेका त्रुटिहरू

थारू भाषिक पृष्ठभूमिका विद्यार्थीहरूले भाषिक लेखनको क्रममा गरेको त्रुटि क्षेत्रलाई केलाउँदा शब्दादिमा जस्तै नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद र अव्यय वर्गका सबै शब्दहरूका शब्दमध्यमा पनि प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइएको छ। जसलाई तालिकाका माध्यमबाट यसरी देखाइएको छ।

४.२.२.१. नाम वर्गका शब्दमध्यमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. ७

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
मानीस	५०à	मानिस	५०à	केन्द्रिय	६५à	केन्द्रीय	३५à
रेडीयो	४४à	रेडियो	५६à	परिक्षा	४९à	परीक्षा	५१à
कानून	४९à	कानुन	५१à	शरिर	३३à	शरीर	६७à
कुकूर	३५à	कुकुर	६५à	समुह	४४à	समूह	५६à
औसत मध्यमान	४४.५à		५५.५à		४७.७à		५२.३à

माथिको तालिकालाई हेर्दा नाम वर्गका शब्दमध्यमा ४४.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ह्रस्व लेख्नु पर्नेमा दीर्घ लेखेर गल्ती गरेका छन् भने ५५.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेका छन् । त्यसैगरी शब्दमध्यमा दीर्घ लेख्नुपर्ने शब्दमा ह्रस्व लेखी ४७.७ प्रतिशतले गल्ती गरेका छन् भने ५२.३ प्रतिशतले दीर्घसम्बन्धी शब्दमा ठीक गरेका छन् ।

४.२.२.२. सर्वनाम वर्गका शब्दमध्यमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. ८

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
हजुर	३५ à	हजुर	६५ à
मौसूफ	३९ à	मौसुफ	६१ à
औसत मध्यमान	३७ à		६३ à

सर्वनाम वर्गमा शब्दमध्यमा ह्रस्व लेख्नुपर्ने भएपनि विद्यार्थीहरूले दीर्घ लेखेर त्रुटि गरेका छन् । सर्वनाम सम्बन्धी माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा ३७ à विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् भने ६३ à विद्यार्थीहरूले ठीक गरेका छन् ।

४.२.२.३. विशेषण वर्गका शब्दमध्यमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. ९

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
अमीलो	३५ à	अमिलो	६५ à	द्वितीय	६० à	द्वितीय	४० à
गरीब	४८ à	गरिब	५२ à	कुलिन	६६ à	कुलीन	३४ à
रसीलो	५५ à	रसिलो	४५ à	स्वर्गिय	४९ à	स्वर्गीय	५१ à
मौखिक	३९ à	मौखिक	६१ à	प्राचिन	७९ à	प्राचीन	२१ à
औसत मध्यमान	४२.२ à		५७.८ à		६३.५ à		३६.५ à

माथिको तालिकालाई नियाल्दा विशेषण वर्गका शब्दका शब्दमध्यमा पनि ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटि गरेको देखिएको छ । विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई गणितीय रूपमा हेर्दा ४२.२ प्रतिशतले ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि गरेका छन् भने ५७.८ प्रतिशतले ठीक गरेको देखिएको छ । यसैगरी दीर्घसम्बन्धी ६३.५ प्रतिशतले गल्ती गरेको देखिन्छ भने

३६.५ प्रतिशतले ठीक गरेको देखिएको छ । यस तथ्यबाट के देखिन्छ भने अधिकांश विद्यार्थीहरूले विशेषण वर्गका शब्दमध्यमा ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटि गरेको देखिएको छ ।

४.२.२.४. क्रियावर्गका शब्दमध्यमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १०

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
भित्रीनु	६१ ^à	भित्रिनु	३९ ^à	जाउन	५९ ^à	जाऊन्	४१ ^à
खाइयो	३५ ^à	खाइयो	६५ ^à	भइस	५४ ^à	भईस्	४६ ^à
गईन	३९ ^à	गइन	६१ ^à	लेखुन	५१ ^à	लेखून्	४९ ^à
बसीन्छ	३० ^à	बसिन्छ	७० ^à	लगिदिनु	४१ ^à	लगीदिनु	५९ ^à
औसत मध्यमान	४१.२ ^à		५८.८ ^à		५१.२ ^à		४८.८ ^à

माथिको तालिकालाई विश्लेषण गर्दा क्रिया वर्गका शब्दमध्यमा ४१.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ह्रस्वसम्बन्धी गल्ती गरेका छन् भने ५८.८ प्रतिशतले ठीक गरेको देखिएको छ । यसैगरी ५१.२ प्रतिशतले दीर्घसम्बन्धी गल्ती गरेको देखिन्छ भने ४८.८ प्रतिशतले ठीक गरेको देखिएको छ ।

४.२.२.५. अव्यय वर्गका शब्दमध्यमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. ११

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
वाहीर	४१ ^à	वाहिर	५९ ^à
अहीले	४८ ^à	अहिले	५२ ^à
कहीले	४३ ^à	कहिले	५७ ^à
भिलीक्क	४१ ^à	भिलिक्क	५९ ^à
मुन्तीर	६५ ^à	मुन्तिर	३५ ^à
औसत मध्यमान	४७.६ ^à		५२.४ ^à

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा अव्यय वर्गका शब्दहरूका शब्दमध्यमा मूल अव्यय शब्दहरूको मध्यको इकार वा आकार, सार्वनामिक अव्यय शब्दहरू बीचको अक्षर ह्रस्व लेख्नुपर्ने नियम भएपनि विद्यार्थीहरूले दीर्घ लेखेर त्रुटि गरेको पाइयो । अव्यय शब्दको मध्यभागमा दीर्घ हुने शब्द तुलनात्मक रूपमा कमी पाइएकाले यस अध्ययनमा विद्यार्थीहरूले पनि त्यस्ता शब्दको प्रयोग गरेका छैनन् भने प्रश्नावलीमा पनि त्यस्ता शब्दहरूको अध्ययन गरिएको छैन । यहाँ शब्दमध्यमा ह्रस्व हुनुपर्नेमा दीर्घ लेखी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीलाई गणितीय हिसाबमा हेर्दा ४७.६ प्रतिशत देखिन्छ भने ५२.४ प्रतिशत विद्यार्थीले ठीक गरेको देखिन्छ ।

४.२.३ शब्दान्तमा गरेको त्रुटिहरू

नेपाली भाषाका शब्दहरूमा शब्दादि, शब्दमध्यमा जसरी ह्रस्वदीर्घ दुवै थरी त्रुटि गर्ने प्रकृति देखिन्छ, त्यसरी नै शब्दान्तमा पनि नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद र अव्यय वर्गमा ह्रस्व, दीर्घ सम्बन्धी कक्षा आठका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखिन्छ । जसलाई तालिकाका मध्यमबाट यसरी देखाइएको छ ।

४.२.३.१. नाम वर्गका शब्दान्तमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १२

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
भाई	३१%	भाइ	६९%	नारि	४६%	नारी	५४%
भिनाजू	४३%	भिनाजु	५७%	दिदि	४०%	दिदी	६०%
ज्योती	५५%	ज्योति	४५%	मिठाइ	६९%	मिठाई	३१%
ठाऊ	३९%	ठाउँ	६१%	सारि	४१%	सारी	५९%
पती	७१%	पति	२९%	विद्यार्थि	३९%	विद्यार्थी	६१%
पशू	२६%	पशु	७४%	सिपाहि	४८%	सिपाही	५२%
औसत मध्यमान	४४.२%		५५.८%		४७.२%		५२.८%

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा नाम वर्गका शब्दान्तमा ४४.२ प्रतिशत विद्यार्थीले ह्रस्व लेख्ने ठाउँमा दीर्घ लेखी त्रुटि गरेको देखियो भने ५५.८ प्रतिशतले ठीक

गरेको देखिएको छ । यसैगरी शब्दान्तमा दीर्घ हुने शब्दमा ४७.२ प्रतिशत विद्यार्थीले ह्रस्व लेखी गल्ती गरेका छन् भने ५२.८ प्रतिशतले सही प्रयोग गरेका छन् ।

४.२.३.२ सर्वनाम वर्गका शब्दान्तमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १३

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
यती	६५.०	यति	३५.०	हामि	४५.०	हामी	५५.०
कती	७१.०	कति	२९.०	तिमि	३९.०	तिमी	६१.०
				तपाइ	७८.०	तपाई	२२.०
				आफु	६३.०	आफू	३७.०
				यिनि	४९.०	यिनी	५१.०
औसत मध्यमान	६८.०		३२.०		५४.८		४५.२

माथिको तालिकाका आधारमा सर्वनाम वर्गका शब्दान्तमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ लेखेर त्रुटि गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ६८ देखिन्छ भने ठीक लेख्ने विद्यार्थी प्रतिशत ३२ मात्र देखिएको छ । यसैगरी शब्दान्तमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेख्ने विद्यार्थी प्रतिशत ५४.८ छ भने ठीक लेख्ने ४५.२ प्रतिशत देखिएको छ । यहाँ ठीक लेख्ने विद्यार्थी सङ्ख्या भन्दा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या बढी देखिएको छ ।

४.२.३.३ विशेषण वर्गका शब्दान्तमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १४

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
मायालू	५५.०	मायालु	४५.०	दुइ	६१.०	दुई	३९.०
दयालू	३६.०	दयालु	६४.०	एकासि	५६.०	एकासी	४४.०

सिकारू	४१ ^अ	सिकारु	५९ ^अ	बुढि	२१ ^अ	बुढी	७९ ^अ
दुधालू	५५ ^अ	दुधालु	४५ ^अ	बाठि	३० ^अ	बाठी	७० ^अ
औसत मध्यमान	४६.७ ^अ		५३.३ ^अ		४२ ^अ		५८ ^अ

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा विशेषण वर्गका शब्दान्तमा विद्यार्थीहरूले ह्रस्व दीर्घ दुवै क्षेत्रमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । शब्दान्तमा ह्रस्व हुनुपर्नेमा दीर्घ लेखेर गल्ती गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ४६.७ रहेको छ भने ठीक गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ५३.३ देखिएको छ । यसैगरी विशेषण वर्गका शब्दान्तमा दीर्घ लेख्नु पर्नेमा ह्रस्व लेखेर ४२ प्रतिशत विद्यार्थीले गल्ती गरेका छन् भने ५८ प्रतिशतले ठीक गरेको देखिएको छ ।

४.२.३.४. क्रिया वर्गका शब्दान्तमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १५

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
लेख्नु	३३ ^अ	लेख्नु	६७ ^अ	लेखि	३९ ^अ	लेखी	६१ ^अ
पढ्नु	४७ ^अ	पढ्नु	५३ ^अ	पाइ	४१ ^अ	पाई	५९ ^अ
खेल्नु	४२ ^अ	खेल्नु	५८ ^अ	सुनि	५५ ^अ	सुनी	४५ ^अ
खान्छु	४९ ^अ	खान्छु	५१ ^अ	भनि	५३ ^अ	भनी	४७ ^अ
जान्छु	३१ ^अ	जान्छु	६९ ^अ	पढि	३३ ^अ	पढी	६७ ^अ
औसत मध्यमान	४०.४ ^अ		५९.६ ^अ		४४.२ ^अ		५५.८ ^अ

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा क्रिया वर्गका शब्दान्तमा ४०.४ प्रतिशतले ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ लेखेर गल्ती गरेका छन् भने ५९.६ प्रतिशत विद्यार्थीले ठीक गरेको देखिएको छ । यसै गरी ४४.२ प्रतिशत विद्यार्थीले शब्दान्तमा दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखेर गल्ती गरेका छन् भने ५५.८ प्रतिशतले भने ठीक गरेको देखिएको छ ।

४.२.३.५. अव्यय वर्गका शब्दान्तमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १६

ह्रस्व				दीर्घ			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत

माथी	५४à	माथि	४६à	लेखि	५५à	लेखी	४५à
भोली	६१à	भोलि	३९à	भनि	३९à	भनी	६१à
वरिपरी	४६à	वरिपरि	५४à	सुनि	३४à	सुनी	६६à
देखी	५१à	देखि	४९à	गइ	७५à	गई	२५à
खोई	४४à	खोइ	५६à	बनि	४४à	बनी	५६à
औसत मध्यमान	५१.२à		४८.८à		४९.४à		५०.६à

माथिको तालिकाका आधारमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई गणितीय रूपमा हेर्दा अव्यय वर्गका शब्दान्तमा ५१.२ प्रतिशत विद्यार्थीले शब्दान्तमा ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइएको छ भने ४८.८ प्रतिशतले ठीक गरेको पाइएको छ । यसै गरी ४९.४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले दीर्घसम्बन्धी त्रुटि गरेका छन् भने ५०.६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेको देखिएको छ ।

४.३. 'श', 'ष' र 'स' सम्बन्धी त्रुटिहरू

नेपाली वर्णमालामा तीन प्रकारका 'श', 'ष' र 'स' रहेका छन् तर कथ्य भाषामा एउटा मात्र 'स' भए पुग्छ । श / ष / स नेपाली भाषाका अर्थ भेदक वर्ण भने होइनन् । उच्चारणका आधारमा फरक नसुनिने हुनाले प्रायः गरेर विद्यार्थीहरूले 'स' (श / ष / स) को प्रयोगमा धेरै त्रुटि गर्ने गर्दछन् । कुन ठाउँमा कहाँ र कसरी प्रयोग गर्ने भनी वर्णविन्याससम्बन्धी ज्ञानको कमीले विद्यार्थीहरू प्रयोगमा अलमलिएका पाइन्छन् । निम्नमाध्यमिक तहमा कक्षा आठमा अध्ययनरत दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा बोल्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले तालव्य 'श' लेख्ने ठाउँमा मूर्धन्य 'ष' वा दन्त्य 'स' लेख्ने, यसैगरी दन्त्य 'स' का ठाउँमा तालव्य 'श' वा मूर्धन्य 'ष' लेख्ने जस्ता त्रुटि गरेको देखिन्छ । यसरी थारूभाषी विद्यार्थीहरूले कहाँ, कति र कुन ठाउँमा वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि गर्छन् भनी गरेको अध्ययनलाई तालिकामा राखी तथ्यका आधारमा केलाइएको छ ।

४.३.१. 'श' को प्रयोगमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १७

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
सिला	६३à	शिला	३७à
विशेषण	५६à	विशेषण	४४à

सिसिर	४४%	शिशिर	५६%
सासन	४३%	शासन	५७%
साराँस	४४%	साराँश	५६%
क्रमस	३१%	क्रमशः	६९%
सोसक	४९%	शोषक	५१%
अनुसासित	५०%	अनुशासित	५०%
औसत मध्यमान	४७.५%		५२.५%

माथिको तालिकाको विश्लेषण गर्दा तालव्य 'श' को प्रयोग गर्नु पर्नेमा विद्यार्थीहरूले 'स' र 'ष' लेखेर त्रुटि गरेको पाइयो । 'श' को ठाउँमा अन्य स / ष को प्रयोग गरी त्रुटि गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ४७.५ रहेको छ भने ५२.५ प्रतिशतले सही गरेको पाइयो । समग्रमा हेर्दा गल्ती गर्ने विद्यार्थीभन्दा सही गर्ने विद्यार्थी बढी भएको तथ्याङ्कबाट पुष्टि हुन्छ ।

४.३.२. 'ष' को प्रयोगमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १८

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
कृसि	४१%	कृषि	५९%
विशेसण	४७%	विशेषण	५३%
विस्पु	४१%	विष्णु	५९%
आकर्सण	४३%	आकर्षण	५७%
संघर्स	५८%	सङ्घर्ष	४२%
सन्तोस	५०%	सन्तोष	५०%
वर्स	३८%	वर्ष	६२%
विसय	४२%	विषय	५८%
औसत मध्यमान	४५%		५५%

उपर्युक्त तालिका विश्लेषण गर्दा 'ष' को प्रयोगमा पनि विद्यार्थीहरूले 'स' लेखेर गल्ती गरेका छन् । प्राप्त तथ्यका आधारमा गणितीय रूपमा हेर्दा ४५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् भने ५५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेको पाइयो ।

४.३.३. 'स' को प्रयोगमा गरेका त्रुटि

तालिका नं. १९

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
शाधारण	२५.०	साधारण	७५.०
शंसार	३१.०	संसार	६९.०
शाधन	३९.०	साधन	६१.०
शाधु	५१.०	साधु	४९.०
शिप	२१.०	सीप	७९.०
शंघर्ष	४५.०	सङ्घर्ष	५५.०
शंरचना	५३.०	संरचना	४७.०
शारांश	५७.०	सारांश	४३.०
शाशन	३६.०	शासन	६४.०
औसत मध्यमान	३९.७		६०.३

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा ३९.७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'स' लेख्ने ठाउँमा 'श' लेखेर त्रुटि गरेको पाइएको छ भने ६०.३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'स' को सही प्रयोग गरेका छन् । यस तथ्याङ्कका आधारमा हेर्दा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीभन्दा ठीक गर्ने विद्यार्थी बढी देखिएको छ ।

४.४. 'य' र 'ए' सम्बन्धी त्रुटिहरू

नेपाली भाषामा उच्चारित वर्णहरू पनि लेख्य रूपमा फरक किसिमले प्रयुक्त हुने गरेको पाइन्छ । 'य' लाई 'ए' र 'ए' लाई 'य' वैकल्पिक चिन्हका रूपमा प्रयोग गर्ने प्रवृत्ति विद्यार्थीहरूको लेखनमा केही न केही मात्रामा देखापर्छ । कथ्य भाषामा विद्यार्थी 'य' लाई 'ए' को रूपमा पनि उच्चारण गर्छन् । जस्तै :- यस्तो-एस्तो, यता-एता, त्यसकारण उक्त उच्चारणको प्रभाव लेखनमा पर्नु स्वाभाविकै देखिन्छ । भाषाशिक्षणको क्रममा दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरूले त भन 'य' र 'ए' सम्बन्धी वर्णको प्रयोगमा प्रशस्तै त्रुटि गर्ने गर्छन् । निम्नमाध्यमिक तह कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने दोस्रो भाषाका रूपमा

नेपाली भाषा बोल्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासगत त्रुटिको क्षेत्र मध्ये 'य' र 'ए' को प्रयोगमा गर्ने त्रुटि पनि प्रमुख त्रुटि क्षेत्र मानिन्छ ।

वर्णविन्याससम्बन्धी गरिएको यस अध्ययनअनुसार थारूभाषी विद्यार्थीहरूले 'य' र 'ए' सम्बन्धी वर्णहरूमा प्रशस्तै त्रुटि गरेको पाइएको छ । यस्ता वर्णहरू कहाँ र कुन ठाउँमा आउन सक्छन् भन्ने कुरा मानक व्याकरणले दिएका आधारभूत नियमहरूको जानकारी गराई प्रयोगमा अभ्यास गराउँदा त्रुटिहरू हराएर जान सक्ने सम्भावना देखिन्छ । यहाँ विद्यार्थीहरूले 'य' र 'ए' वर्णको प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई तालिकामा राखेर अध्ययन गरिएको छ ।

तालिका नं. २०

य				ए			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
क्षेत्रिए	२७.६	क्षेत्रीय	७३.६	भयको	११.६	भएको	८९.६
एत्रो	४३.६	यत्रो	५७.६	दियको	२३.६	दिएको	७७.६
एती	३९.६	यति	६१.६	यउटा	१७.६	एउटा	८३.६
कार्ए	१९.६	कार्य	८१.६	यक	१९.६	एक	८१.६
हास्ए	२३.६	हास्य	७७.६	रोयर	२३.६	रोएर	७७.६
एसरी	१६.६	यसरी	८४.६	दियर	२६.६	दिएर	७४.६
इनी	५९.६	यिनी	४१.६	यक्लै	१६.६	एक्लै	८४.६
औसत मध्यमान	३२.३		६९.७		१९.२		८०.८

माथिको 'य' र 'ए' सम्बन्धी तालिकाको अध्ययन गर्दा विद्यार्थीहरूले 'य' लेख्नु पर्ने ठाउँमा 'ए' लेखेर त्रुटि गरेका छन् भने 'ए' हुनुपर्नेमा 'य' लेखेर त्रुटि गरेका छन्। यसरी 'य' सम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ३२.३ रहेको छ भने ६९.७ प्रतिशत विद्यार्थीले ठीक गरेका छन् । त्यस्तै 'ए' सम्बन्धी प्रयोगमा १९.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् भने ८०.८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेको पाइएको छ । समग्रमा

यस तथ्यका आधारबाट हेर्दा 'य' र 'ए' सम्बन्धी दुबै वर्णको प्रयोगमा ठीक लेख्ने विद्यार्थी प्रतिशत धेरै देखिएको छ ।

४.५. 'ब' र 'व' सम्बन्धी त्रुटिहरू

नेपाली भाषामा कतिपय यस्ता शब्दहरू छन् जुन 'ब' बोलेर 'व' लेखिन्छन् भने 'व' उच्चारण गरेर 'ब' लेखिन्छन् । यस्ता शब्दहरूको अन्तर छुट्याउनु एक कठिन कार्य हो । यी शब्दहरूलाई छुट्याउनका लागि उच्चारण स्थान पहिचान गर्न नितान्त आवश्यक छ । 'ब' को उच्चारण स्थान ओठ हुन्छ भने 'व' को उच्चारण ओठ र दाँत दुवैबाट एकसाथ गरिन्छ । त्यसैले ओठ बाट उच्चारण हुने अक्षर 'ब' को पेट चिरिन्छ भने ओठ र दाँतबाट उच्चारण हुने 'व' को पेट चिरिदैन, बरु त्यसको ठाउँमा कहिलेकाहीँ स्वरवर्ण 'ओ' लेख्नुपर्ने हुन्छ । यसको उच्चारण भने घाँटी र तालुबाट हुन्छ । कथ्य भाषामा 'व' लाई 'ओ' नै बोलिन्छ । यसरी कथ्यभाषामा 'ओ' कम रूपमा उच्चारित हुने भए पनि दुबैको लेख्य र कथ्यमा उच्चारण एउटै हुने भएकोले त्यस्ता ठाउँमा त्रुटि हुनु स्वभाविक मानिन्छ ।

नेपाली भाषामा रहेका प्रचलित शब्दहरूलाई आधार मानी हेर्दा दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासका क्रममा केही त्रुटिहरू गरेको पाइयो । यस्ता त्रुटिहरू हुनुका पछाडि उनीहरूमा विषयवस्तुको ज्ञानको अभाव रहेको कुरा स्पष्ट देखिन्छ । विद्यार्थीहरूले 'ब' र 'व' मा गर्ने त्रुटिहरूको क्रमवद्धता पनि देखिदैन । वर्णहरूको फरक छुट्याउने आधार भनेको नै ध्वनि अवयवको परिचय सहित पहिचान गराउनु हो । त्यसैले यस्ता त्रुटि रोक्न शिक्षार्थीलाई ध्वनिको उच्चारण स्थानको पहिचान गराउन आवश्यक देखिन्छ ।

विद्यार्थीहरूमा वर्णविन्याससम्बन्धी राम्रो ज्ञान नहुँदा 'ब' र 'व' वर्णमा पनि त्रुटि हुने गरेको देखिन्छ । जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २१

ब				व			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
बुद्धि	४४%	बुद्धि	५६%	वाक्य	४८%	वाक्य	५२%
वदमास	३९%	वदमास	६९%	देखावट	४५%	देखावट	५५%

वनोट	३५%	बनोट	६५%	कुवा	४१%	कुवा	५९%
वादल	३२%	बादल	६८%	बयान	५९%	वयान	४१%
वालक	४१%	बालक	५९%	बन	६५%	वन	३५%
वहिस्कार	४७%	बहिस्कार	५३%	विशाल	६८%	विशाल	३२%
वाकस	४३%	बाकस	५७%	विकास	५५%	विकास	४२%
				वार्षिक	५३%	वार्षिक	४७%
औसत मध्यमान	४०.२%		५९.८%		५४.२%		४५.८%

माथिको 'ब' र 'व' सम्बन्धी प्रयोगको तालिका विश्लेषण गर्दा विद्यार्थीहरूले 'ब' लेख्नु पर्ने ठाउँमा 'ब' र 'व' लेख्नु पर्ने ठाउँमा 'ब' लेखेर गल्ती गरेका छन् । यसरी 'ब' हुनुपर्नेमा 'व' लेखेर त्रुटि गर्ने ४०.२ प्रतिशत विद्यार्थी रहेका छन् भने ५९.८ प्रतिशतले ठीक प्रयोग गरेको देखिएको छ । यसैगरी 'व' सम्बन्धी प्रयोगमा ५४.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् भने ४५.८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक प्रयोग गरेका छन् ।

४.६. 'छ' र 'क्ष' को प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरू:

नेपाली भाषामा प्रचलित अन्य वर्णहरू जस्तै 'छ' र 'क्ष' वर्णहरू पनि उच्चारण गर्दा एउटै सुनिने तर लेख्य कार्यमा फरक-फरक लेखिने भएकाले यस्ता शब्दहरू स्पष्ट छुट्याएर लेख्न कठिन पर्दछ । 'छ' 'दन्तमूलीय' वर्ण भएकाले दाँतको गरागरा भएको भागलाई छोएर उच्चारण हुन्छ भने 'क्ष' संयुक्त वर्ण हो । 'क्ष' (क् + श् + अ) को उच्चारण स्थान तालव्य र वत्स्य भएकाले यसको उच्चारणले शिक्षार्थीलाई भुक्त्याई त्रुटि गर्न वाध्य पार्दछ ।

तालिका नं. २२

छ				क्ष			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
इक्षा	५५%	इच्छा	४५%	अछता	४३%	अक्षता	५७%
क्षाय	३७%	छाँया	६३%	भिछा	५७%	भिक्षा	४३%
क्षपारो	४०%	छेपारो	६०%	छेत्र	४१%	क्षेत्र	५९%

क्षेउ	४३à	छेउ	५७à	लछय	३७à	लक्ष्य	६३à
औसत मध्यमान	४३.७à		५६.३à		४४.५à		५५.५à

माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा ४३.७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'छ' वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गरेका छन् भने ५६.३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेका छन् । यसै गरी ४४.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'क्ष' वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गरेका छन् भने ५५.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेको देखिएको छ ।

४.७. 'ऋ' र 'रि' को प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरू:

नेपाली उच्चारणमा 'ऋ' वर्ण छैन । यसका ठाउँमा 'रि' को उच्चारण हुन्छ तर तत्सम शब्दमा भने नियमअनुसार नै लेख्नु पर्ने हुँदा नेपाली भाषामा आएका तत्सम शब्दमा 'ऋ' लेख्ने गरिन्छ । तत्सम बाहेक आगन्तुक र तद्भव शब्दमा भने 'रि' कै प्रयोग गरिन्छ ।

कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूमा गरिएको यस अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यअनुसार विद्यार्थीहरूले 'ऋ' र 'रि' वर्णको प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूको स्थिति निम्न देखिएको छ ।

तालिका नं. २३

ऋ				रि			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
रिण	५९à	ऋण	४५à	ऋपोट	३४à	रिपोट	६६à
रितु	४६à	ऋतु	५४à			रिस	१००à
रिसी	४३à	ऋषि	५७à			रिक्सा	१००à
औसत मध्यमान	४९.३à		५०.७à		३४à		६६ à

माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा ४९.३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'ऋ' लेख्नु पर्ने ठाउँमा 'रि' को प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् भने ५०.७ प्रतिशतले ठीक गरेका छन् । यसैगरी 'रि' वर्णको प्रयोगमा भने 'रिपोट' शब्दमा ३४ प्रतिशतले गल्ती गरेका छन् भने

६६ प्रतिशतले सही गरेको देखिएको छ । यसैगरी 'रिस' र 'रिक्सा' शब्दको लेखनमा भने ६० जना सबै विद्यार्थीहरूले नै ठीक लेखेको प्राप्त तथ्यबाट देखिएको छ ।

४.८. 'ग्या' / 'ग्यँ' र 'ज्ञ' को प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरू

तालिका नं. २४

'ग्या' / 'ग्यँ'				'ज्ञ'			
त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत	त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
ज्ञस	२५ ^à	ग्याँस	७५ ^à	ग्यान	१५ ^à	ज्ञान	८५ ^à
ज्ञरेन्टी	३१ ^à	ग्यारेन्टी	६९ ^à	प्रतिगाँ	२९ ^à	प्रतिज्ञा	७१ ^à
ज्ञास्टीक	२२ ^à	ग्यास्टिक	७८ ^à	विज्ञान	-	विज्ञान	१०० ^à
				जिग्याँसा	३६ ^à	जिज्ञासा	६४ ^à
औसत मध्यमान	२६ ^à		७४ ^à		२६.६ ^à		७३.४ ^à

'ग्या' / 'ग्यँ' र 'ज्ञ' सम्बन्धी माथिको तालिका अध्ययन गर्दा २६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'ग्या' / 'ग्यँ' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'ज्ञ' लेखेर त्रुटि गरेको देखिएको छ भने ७४ प्रतिशतले ठीक प्रयोग गरेका छन् । यसैगरी २६.६ प्रतिशत विद्यार्थीले 'ज्ञ' सम्बन्धी त्रुटि गरेका छन् भने ७३.४ प्रतिशतले ठीक प्रयोग गरेको प्राप्त तथ्यले देखाएको छ । 'विज्ञान' शब्दको लेखनमा भने ६० जना विद्यार्थीले नै 'ज्ञ' को प्रयोग गरेर ठीक लेखेको देखिएको छ ।

४.९. 'हलन्त' र 'अजन्त' को प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरू

नेपाली भाषामा रहेका शब्दहरूको उच्चारणका क्रममा शब्दको अन्त्यमा व्यञ्जन वर्ण आए हलन्त (्) प्रयोग गरिन्छ भने शब्दको अन्त्यमा स्वर वर्ण आए अजन्त नै लेखिन्छ । 'हलन्त' लाई नेपालीमा खुट्टा काट्ने र 'अजन्त' लाई खुट्टा नकाट्ने पनि भनिन्छ । उच्चारणका आधारमा हलन्त छुट्टयाउनुपर्ने भएकाले विद्यार्थीहरूले सही उच्चारण गर्न नसक्दा यस क्षेत्रमा त्रुटि भएको देखिएको छ । विद्यार्थीहरूले खुट्टा काटेर गरेका त्रुटि वा हलन्तसम्बन्धी त्रुटि र खुट्टा नकाटेर गरेका त्रुटि वा अजन्तसम्बन्धी गरेका त्रुटिहरूलाई तल तालिकाका माध्यमद्वारा देखाइएको छ ।

तालिका नं. २५

हलन्त				अजन्त			
त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत	त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
जगत	३९ ^à	जगत्	६९ ^à			रिस	१०० ^à
श्रीमान	२९ ^à	श्रीमान्	७९ ^à			नेपाल	१०० ^à
बलवान	५५ ^à	बलवान्	४५ ^à			मौसुफ	१०० ^à
बुद्धिमान	५७ ^à	बुद्धिमान्	४३ ^à			हजुर	१०० ^à
खाइस	३० ^à	खाइस्	७० ^à			भात	१०० ^à
पढिस	४३ ^à	पढिस्	५७ ^à			हिमाल	१०० ^à
दिनुहोस	४८ ^à	दिनुहोस्	५२ ^à	खलखल्	४६ ^à	खलखल	५४ ^à
लेख्नुहोस	४९ ^à	लेख्नुहोस्	५९ ^à	दन्दन्	३९ ^à	दनदन	६९ ^à
भगवान	५३ ^à	भगवान्	४७ ^à	भलमल्	४८ ^à	भलमल	५२ ^à
विद्वान	४६ ^à	विद्वान्	५४ ^à			भिडन्त	१०० ^à
इस	४० ^à	इस्	६० ^à				
उफ	४५ ^à	उफ्	५५ ^à				
औसत मध्यमान	४३.२ ^à		५६.८ ^à		४९.६ ^à		५८.४ ^à

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा ४३.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले खुट्टा काट्नु पर्नेमा नकाटिकन हलन्तसम्बन्धी त्रुटि गरेका छन् भने ५६.८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेका छन् । यसैगरी अजन्तसम्बन्धी ४९.६ प्रतिशतले अनुकरणात्मक शब्दमा त्रुटि गरेका छन् भने ५८.४ प्रतिशतले ठीक प्रयोग गरेको देखिएको छ । अनुकरणात्मक शब्द बाहेक अन्य शब्दमा भने ६० जना सबै विद्यार्थीहरूले नै अजन्तसम्बन्धी ठीक लेखेको पाइएको छ ।

४.१०. चन्द्रबिन्दु (°) र शिरबिन्दु (') को प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरू

नेपाली भाषामा शब्दहरूको लेखन गर्दा कहाँ चन्द्रबिन्दुको प्रयोग गर्ने र कहाँ वा कस्तो अवस्थामा शिरबिन्दुको प्रयोग गर्ने भन्ने कुरा ध्यान दिनु पर्दछ । यसलाई अनुनासिक वा अनुस्वर पनि भन्ने गरिएको पाइन्छ । अनुनासिकलाई 'स्वर' सँगै

उच्चारित हुने नासिक्य व्यञ्जन मानिन्छ । दुबैको उच्चारण नाके स्वर हुन्छ, तर अनुनासिक उच्चारणमा नाक र मुख दुबैबाट र अनुस्वरको उच्चारणमा नामबाटमात्र वायु बाहिर निस्कन्छ । नेपाली वर्णविन्यासमा अनुनासिकको लेखन चन्द्रबिन्दु (ँ) द्वारा र अनुस्वरको लेखन शिरबिन्दु (ँ) द्वारा गरिन्छ ।

कक्षा आठमा अध्ययनरत दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा बोल्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने क्षेत्रमध्ये चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दु पनि एक हो । यसमा पनि विद्यार्थीहरूले धेरै त्रुटि गरेको प्राप्त तथ्यबाट देखिएको छ । यहाँ विद्यार्थीहरूले एकातिर चन्द्रबिन्दु हुनुपर्नेमा शिरबिन्दु लेखेर त्रुटि गरेको देखिएको छ भने अर्कातिर शिरबिन्दुको ठाउँमा चन्द्रबिन्दु लेखेर गल्ती गरेका छन् । कतै भने विद्यार्थीहरूले कुनै पनि चिन्ह (चन्द्रबिन्दु , शिरबिन्दु) प्रयोगै नगरीकन त्रुटि गरेका छन् । यसरी विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिलाई तालिकाद्वारा देखाइएको छ ।

तालिका नं. २६

चन्द्रबिन्दु				शिरबिन्दु			
त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत	त्रुटिभएको	प्रतिशत	त्रुटिनभएको	प्रतिशत
आंखा	३५	आँखा	६५	सँसार	२४	संसार	७६
जाँच	२१	जाँच	७९	सँरचना	२७	संरचना	७३
गाउँ	२८	गाउँ	७२	सँरक्षण	१९	संरक्षण	८१
ठाउँ	३३	ठाउँ	६७	भिगा	६५	भिंगा	३५
सधै	५६	सधैँ	४४	पहेलो	६१	पहेँलो	३९
सग	५९	सँग	४१	साराँश	१५	सारांश	८५
साभ्क	४०	साँभ्क	६०	सँसद	३६	संसद	६४
छाँया	३८	छाँया	६२				
औसत मध्यमान	३८.७		६१.३		३५.२		६४.८

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा ३८.७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले चन्द्रबिन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गरेका छन् भने ६१.३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेका छन् । यसैगरी ३५.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शिरबिन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गरेका छन् भने ६४.८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले सही प्रयोग गरेको प्राप्त तथ्यबाट देखिएको छ । समग्रमा हेर्दा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीभन्दा चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दुमा ठीक गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत बढी देखिएको छ ।

४.११. पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी त्रुटिहरू

शब्दहरूलाई जोडेर लेख्नुलाई पदयोग र शब्दहरूलाई छुट्याएर लेख्नुलाई पदवियोग भनिन्छ । पदयोग र पदवियोगलाई सही ढङ्गले प्रयोग गर्न नसकेमा यसले शब्दको अर्थमा असर पारी अर्थको अनर्थ वा अर्कै अर्थ बनाइदिएको हुन्छ । यसको प्रयोगलाई यथोचित तरिकाले प्रयोगमा ल्याउन नसकेमा भन्न खोजेको मूल कुराको अर्थ अर्कै भएको हुन्छ । उदाहरणका लागि

क) उमेश र माइलो गए ।

ख) उमेश रमाइलो गए ।

माथिको उदाहरणलाई हेर्दा 'क' नं. को वाक्यमा पदवियोग हुँदा उमेश र माइलो नाम गरेका दुई जना व्यक्ति गए भन्ने हुन्छ भने 'ख' नं. को वाक्यमा पदयोग भएको हुँदा उमेश भन्ने व्यक्ति चाहिँ 'रमाइलो' भन्ने ठाउँ गए भन्ने बुझिन्छ । यसरी उच्चारणमा समान सुनिने शब्द भएर पनि पदयोग र पदवियोगको कारणले अर्थमा पूर्ण रूपमा फरक देखिनुले यसलाई ठीक ढङ्गले प्रयोग गर्नुपर्छ ।

निम्नमाध्यमिक तह कक्षा आठका विद्यार्थीहरूको पनि वर्णविन्यासका क्षेत्र मध्ये पदयोग र पदवियोग पनि एक त्रुटि क्षेत्र हो । यहाँ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले पनि कतिपय शब्दहरूमा पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइयो । विद्यार्थीहरूले गरेका पदयोग र पदवियोग सम्बन्धी त्रुटिलाई अलग-अलग तालिकामा राखी अध्ययन गरिएको छ ।

४.११.१. 'पदयोग' सम्बन्धी त्रुटि

विभक्ति, उपसर्ग, प्रत्यय तथा नामयोगी शब्दहरू, समस्त शब्द, द्वित्व भएर बनेका शब्द, संयुक्त क्रिया, अकरण बुझाउने 'न' जस्ता शब्दहरूलाई पदयोग वा जोडेर लेख्नुपर्ने नियम भएपनि विद्यार्थीहरूले नियमको जानकारीको अभावमा केही पदहरूको वियोग गरेर वा छुट्टै लेखेर त्रुटि गरेका छन् ।

तालिका नं. २७

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
विद्यालय सम्म	४४ ^à	विद्यालयसम्म	६६ ^à
पूजा कोठा	४३ ^à	पूजाकोठा	५७ ^à
बाबु छोरा	५१ ^à	बाबुछोरा	४९ ^à
घर देखि	३० ^à	घरदेखि	७० ^à
घर मुनि	४१ ^à	घरमुनि	५९ ^à
आमा को	१३ ^à	आमाको	८७ ^à
ता पनि	३५ ^à	तापनि	६५ ^à
पढी दिनु	२६ ^à	पढिदिनु	७४ ^à
थहा पाउनु होस	४९ ^à	थाहापाउनुहोस्	५१ ^à
राम ले	११ ^à	रामले	८९ ^à
जन्म भूमि	२७ ^à	जन्मभूमि	७३ ^à
औसत मध्यमान	३३.६ ^à		६४.४ ^à

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा ३३.६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले पदयोग गरेर लेख्नु पर्नेमा पदवियोग गरी लेखेर त्रुटि गरेका छन् भने ६६.४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ठीक गरेको देखिएको छ ।

४.११.२. 'पदवियोग' सम्बन्धी त्रुटि

पदयोगमा जस्तै विद्यार्थीहरूले पदवियोगमा पनि त्रुटि गरेको देखिएको छ । जसलाई तालिकामा राखी देखाइएको छ ।

तालिका नं. २८

त्रुटि भएको	प्रतिशत	त्रुटि नभएको	प्रतिशत
रामकालागि	३५ ^à	रामका लागि	६५ ^à
घरदेखिमुनि	३० ^à	घरदेखि मुनि	७० ^à
नयतानउता	४१ ^à	न यता न उता	५९ ^à
जाँदैछु	५३ ^à	जाँदै छु	४७ ^à

कुटनुतभएन	२५à	कुटनु त भएन	७५à
उसलेभन्दा	३८à	उसले भन्दा	६२à
तिमीनैगएहै	२९à	तिमी नै गए है	७१à
औसत मध्यमान	३७.२à		६२.८à

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा ३७.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले पदवियोग गरी लेखनुपर्नेमा शब्दहरूलाई एकै ठाउँमा जोडी लेखेर गल्ती गरेका छन् भने ६२.८ प्रतिशतले ठीक प्रयोग गरेको देखिएको छ ।

४.१२. लेख्यचिन्ह प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिहरू

कुनै पनि भाषाको लेखनकार्यमा त्यस भाषामा प्रायुक्त हुने लेख्यचिन्हहरूको महत्त्वपूर्ण स्थान हुन्छ । भाषाका भाषिक ध्वनि (स्वर र व्यञ्जन) जस्तै लेख्यचिन्हको पनि त्यतिकै आवश्यकता र महत्त्व छ । भाषिक दृष्टिले हेर्दा भाषाको बोलाइको क्रममा विराम नलिँदा अडान र बोलाइको सुर र तान नमिलाउँदा भाषाको अर्थबोध गर्न सकिदैन । वाक्यभित्र र वाक्यका बीचबीचमा भाषिक विराम विभिन्न सङ्केत भावले लेखनकार्यमा प्रयोग भएको पाइन्छ । बक्ताले विस्तारै विराम लिएर स्पष्टसँग बोल्थो भने सुन्नेले प्रष्टसँग सुन्दछ भने बक्ताले लगातार छिटो-छिटो बोल्थो भने स्रोताले बुझ्न सक्दैनन्, जसबाट कठिनाई उत्पन्न हुन्छ । अर्थ नबिग्रियोस भनेर लेखनकार्यका लागि लेख्यचिन्हको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । भन्न खोजेको र प्रकाश पार्न खोजेको कुरालाई पाठकले स्पष्टसँग बुझ्न सकोस् र लेखकले सिलसिलाबद्ध तरिकाले लेख्न सकोस् भनेर लेख्यचिन्हहरूको प्रयोग गरिन्छ ।

निम्नमाध्यमिक तह कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उचित ठाउँमा लेख्यचिन्हको प्रयोग गर्न नसकेर त्रुटि गरेको पाइयो । लेख्यचिन्हको उचित ठाउँमा प्रयोग गर्न सक्छन् कि सक्दैनन् भनेर स्वतन्त्रलेखन (प्रत्येक लेख्यचिन्हको प्रयोग गरी दुई-दुई वाक्य बनाउन, शिक्षा विषयमा निबन्ध) गराउँदा उनीहरूले ठीक ठाउँमा ठीक चिन्हको प्रयोग गर्न सकेको देखिएन । त्यसैगरी उचित लेख्यचिन्ह लगाइ शुद्ध पारी सार्ने भनी चिन्हहरूको प्रयोग गर्न लगाएको प्रश्नावलीमा पनि सबै ठाउँमा उपयुक्त चिन्हको प्रयोग गरेको देखिएन । विराम चिन्हहरूको प्रयोगमा पनि विशेषगरी पूर्णविराम (।), प्रश्नवाचक (?), अल्पविराम (,) मा भने केही ज्ञान भएको जस्तो देखियो भने

अन्य चिन्हहरूमा भने विद्यार्थीमा ज्ञान नै नभएको कारणले जथाभावी त्रुटि गरेको देखिएको छ । दोस्रो भाषी (थारूभाषी) विद्यार्थीहरूले लेख्य चिन्हसम्बन्धी गरेको त्रुटिलाई भिन्ना भिन्नै रूपमा तल विश्लेषण गरी देखाइएको छ ।

४.१२.१. पूर्णविराम (।) चिन्हको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

लेख्यचिन्हसम्बन्धी क्षमताको जानकारी लिन प्रत्येक लेख्यचिन्हको प्रयोग गरी दुई-दुई वाक्य बनाउन र कक्षा आठको पाठ्यपुस्तकको एक अनुच्छेद दिएर शुद्ध पार्न दिँदा विद्यार्थीहरूले पूर्णविरामको प्रयोगमा प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइयो । स्वतन्त्ररूपमा उनीहरूलाई बनाउन दिएको वाक्यहरूमा भने विद्यार्थीहरूले - म भात खान्छु । राम विद्यालय जान्छ । जस्ता सरल वाक्य बनाइ पूर्णविरामको सही प्रयोग गरेका छन् । तर अनुच्छेद लेखन अन्तर्गत नै शिक्षा विषयमा निबन्ध लेख्न दिँदा भने जथाभावी पूर्णविरामको प्रयोग गर्ने कतै गर्दै नगर्ने गरेको पाइएको छ । यसरी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूलाई गणितीय हिसाबमा हेर्दा ४३ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखियो भने ५७ प्रतिशतले ठीक गरेको देखिएको छ । विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका वाक्यहरू निम्नानुसार छन् ।

१. यस्तो ऐतिहासिक स्थानमा निर्माण गरिँदा । परम्परागत निर्माणवस्तु तथा शौलीलाई अबलम्बन गर्नु पर्ने हो । तर त्यो हुन सकेको छैन ।
२. आज गोपालप्रसाद रिमाल यस संसारमा छैनन् । तर आफ्ना अमर कृतिहरू हामीलाई दिएर बिर्सी नसक्नु गुण लगाएका छन् ।
३. उपमन्युले क्षमायाचनाको स्वरमा भने । अबदेखि यस्तो गर्ने छैन प्रभु ।
४. अहँ गुरुकुलमा बस्नेले त्यसो गर्नु उचित हुँदैन ।
५. म तिमीलाई हृष्टपुष्ट देखिरहेको छु । यसको रहस्य के होला ।
६. शिक्षा हामीलाई भएन भने हामी पशु सरह हुन्छौं
७. शिक्षा हाम्रो जीवनमा नभइ नहुने चिज हो
८. शिक्षाले विश्वलाई नै उज्यालो पार्दछ शिक्षा छ भने जस्तोसुकै कठिन कार्य पनि सम्पन्न गर्न सकिन्छ

४.१२.२. अल्पविराम (,) चिन्हको प्रयोगमा त्रुटि

वाक्यमा हुने छोटो विश्रामका लागि अल्पविराम (,) को प्रयोग गरिन्छ । यस अध्ययनमा विद्यार्थीहरूले अनिवार्यरूपमा अल्पविराम लगाउनु पर्नेमा सो चिन्हको प्रयोग

नगरेर त्रुटि गरेको पाइयो । अर्धविराम चिन्ह लगाउनु पर्ने ठाउँमा समेत अल्पविरामको चिन्ह प्रयोग गर्ने चलन आइसके तापनि अल्पविरामको प्रयोग नै नगरेर त्रुटि गरेको पाइयो । अल्पविरामसम्बन्धी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिपूर्ण वाक्यहरू जस्ताको तस्तै राखी अभ्र प्रष्ट पार्न खोजिएको छ ।

१. ऋषिले सोधे - उपमन्यु तिम्रो भिक्षाको सारा अन्न त अचेल म लिने गर्दछु अनि तिम्री के खाएर निर्वाह गर्दछौ त ।
२. उपमन्युले क्षमायाचनाको स्वरमा भने अबदेखि यस्तो गर्ने छैन प्रभु ।
३. शिक्षा पाएको मान्छे, ज्ञानी अनुशासनमा बस्ने इमान्दार हुन्छ ।
४. हाम्रो विद्यालयमा मेरो साथीहरू गीता मनोज मुना पनि शिक्षा लिन आउँछन् ।
५. उपाध्यायले भने - तिमिले दोस्रो पटक भिक्षा माग्दा अन्य शिष्यहरूले भिक्षा प्राप्त गर्न कठिन हुन्छ तिम्री लोभी रहेछौ ।
६. अहँ गुरुकुलमा बस्नेले त्यसो गर्नु उचित हुँदैन ।

यसरी अल्पविरामसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ४९ रहेका छन् भने ५१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले भने अल्पविरामको सही प्रयोग गरेका छन् ।

यहाँ पनि पूर्णविरामको प्रयोगमा जस्तै आफ्नै खुशीले वाक्य बनाउन दिएको प्रश्नावलीमा भने राजेश, प्रमेश, गीता र सीता बजार गए । हरि इमान्दार, ज्ञानी र अनुशासित छ । मैले बजारबाट कापी, किताब, डट र पेन्सिल ल्याएँ । जस्ता वाक्यहरू स्वतन्त्ररूपमा निर्माण गरी जम्मा ६० जना विद्यार्थीमा ५१ जनाले सही प्रयोग गरेका छन् भने ९ जनाले मात्र त्रुटि गरेको देखिएको छ ।

४.१२.३. प्रश्नवाचक (?) चिन्हको प्रयोगमा त्रुटि

कुनै वाक्यमा कसैलाई प्रश्न सोध्दा वा सोधिंदा खेरी त्यस अवस्थामा प्रश्नचिन्हको प्रयोग गरिन्छ । वाक्यमा आएका कुनै शब्दमा शङ्का लागेमा वा के, कसरी, कहाँ, किन, कहिले जस्ता शब्द राखी प्रश्न सोध्दा वाक्यको पुच्छरमा प्रश्नचिन्ह लाग्दछ । कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले पनि स्वतन्त्ररूपमा उनीहरूले बनाएका वाक्यहरूमा भने सही रूपमा प्रश्नवाचक चिन्हको प्रयोग गरेका छन् । उनीहरूले बनाएका केही ठीक वाक्यहरू निम्न रहेका छन् ।

तिम्रो नाम के हो?

तिम्री कहाँ बस्छौ?

तिम्रो घर कहाँ हो?

तिम्रो विद्यालयको नाम के हो?

तिम्रो नेपाली पढाउने शिक्षक को हुन्?

माथिका जस्ता वाक्यहरूमा सही प्रयोग गरे पनि विद्यार्थीहरूले अन्य ठाउँमा भने प्रशस्तै त्रुटि गरेको पाइयो । यसरी त्रुटि गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ४५ रहेको छ भने ५५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले सही प्रयोग गरेका छन् । विद्यार्थीहरूले निम्न वाक्यहरूमा प्रश्नवाचक चिन्ह लेख्नु पर्ने ठाउँमा कतै पूर्णविराम र कतै केही पनि चिन्ह नलगाइ त्रुटि गरेका छन् ।

१. उपमन्यु तिम्रो भिक्षाको सारा अन्न त अचेल म लिनै गर्दछु, अनि तिम्री के खाएर निर्वाह गर्दछौ ता।
२. पुत्र उपमन्यु तिम्रो सारा भिक्षा म लिनै गर्दछु त्यसमाथि अब त तिम्री दोस्रो पटक भिक्षा माग्न पनि जाँदैनौ तैपनि म तिम्रीलाई हृष्टपुष्ट देखिरहेको छु यसको रहस्य के होला
३. के शिक्षाविनाको मान्छे पनि ठूलो मान्छे भएको छ त
४. किन आज धेरै मान्छेहरू अर्को देशमा पढ्न गएका छन्

४.१२.४. योजक (-) चिन्हको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

कुनै पनि दुईवटा शब्दहरूलाई जोड्न वा कुनै पनि वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरूलाई लेख्दै जाँदा लेखिएको लाइनमा नअटाएको खण्डमा अर्को लाइनमा लेखिन्छ, त्यस अवस्थामा योजक चिन्हको प्रयोग गर्नु पर्दछ । धेरैजसो विद्यार्थीहरूले यस चिन्हको प्रयोग गरेको देखिएन । विद्यार्थीहरूले सरासर लेख्दै जाने तर चिन्हको प्रयोग नगर्नाले अधिल्लै शब्दको हो वा नयाँ शब्द हो भनी ठम्याउन गाह्रो परेको पाइयो, जसका उदाहरणहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. हामी शिक्षाविना केही पनि कुरा गर्न सक्दै नौ ।
२. राम, श्याम र हरी आज कार्य क्रम सञ्चालन गर्दैछन् ।
३. शिक्षा भयो भने हाम्रो जीवन उज्या लो हुन्छ ।
४. उपमन्युले कर बद्ध भएर भने .....
५. अहँ, गुरुकुल मा बस्नेले त्यसो गर्नु उचित हुँदैन ।

माथिका वाक्यहरूमा योजक (-) चिन्हको प्रयोग नगर्नाले सक्दैनौ, कार्य क्रम, उज्या लो, कर बढ्द, गुरुकुल मा जस्ता शब्दहरू अघिल्ला शब्द हुन वा नयाँ हुन भन्ने पत्ता लगाउन गाह्रो भएको पाइयो । यसरी उपयुक्त ठाउँमा योजक चिन्हको प्रयोग नगरी ६९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् भने ३१ प्रतिशत विद्यार्थीले मात्र सही प्रयोग गरेको पाइयो ।

४.१२.५. विस्मयसूचक / उद्गार चिन्ह (Ö) प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि

कुनै बेला आश्चर्य, खुशी, अफसोच, घृण आदि भाव बुझाउँदा, भावपूर्ण सम्बोधनमा र भावको तीव्रता देखाउने क्रममा उद्गार चिन्ह (Ö) प्रयोग गर्नु पर्दछ । थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उद्गार चिन्हको प्रयोग गर्नु पर्ने ठाउँमा पनि प्रयोग नै नगरी त्रुटि गरेको पाइयो । स्वतन्त्ररूपमा वाक्य बानउन दिएको प्रश्नावलीमा पनि एकदमै कम विद्यार्थीहरूले मात्र सही प्रयोग गरेको पाइयो । सही वाक्य बनाउने जम्मा ८ जना रहेका छन् भने अरु ५२ जना विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । यसैगरी अन्य प्रश्नावलीमा ६४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् भने २६ प्रतिशतले मात्र ठीक प्रयोग गरेका छन् । विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

१. ओहो तिमी कहाँ गएको ?
२. पुत्र उपमन्यु तिम्रो सारा भिक्षा म लिने गर्दछु ।

४.१२.६. उद्धरण चिन्ह (“ ”) सम्बन्धी प्रयोगमा त्रुटि

कुनै विशेष कुरा, चिजबीज, कृतिको नाम लेख्नुपर्दा वा कसैको भनाइ जस्ताको तस्तै उताउर्नु पर्दा उद्धरण चिन्हको प्रयोग गरिन्छ । पुस्तकको नाम, कविता, कथा आदिको शीर्षक, पुरस्कारको नाम, विशेष शब्दमा ध्यान दिनुपर्दा यस चिन्हको प्रयोग गर्नुपर्नेमा विद्यार्थीहरूले त्यस्तो ठाउँमा पनि प्रयोग नगरेर त्रुटि गरेको पाइयो । उनीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई निम्नानुसार राख्न सकिन्छ ।

१. ऋषिले सोधे - उपमन्यु तिम्रो भिक्षाको सारा अन्न त अचेल म लिने गर्दछु, अनि तिमी के खाएर निर्वाह गर्दछौ त ?
२. उपाध्यायले भने तिमीले दोस्रो पटक भिक्षा माग्दा अन्य शिष्यहरूले भिक्षा प्राप्त गर्न कठिन हुन्छ तिमी लोभी रहेछौ ।
३. उपमन्युले क्षमायाचनाको स्वरमा भने अबदेखि यस्तो गर्ने छैन प्रभु ।

४. उपमन्युले करबद्ध भएर भने पहिलो पटकको भिक्षा तपाईंलाई दिएपछि म फेरि दोस्रो पटक भिक्षा माग्न हिँड्दछु । मेरो जीविका त्यसैबाट चल्दछ ।

यसरी त्रुटि गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ७७ रहेका छन् भने २३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र सही प्रयोग गरेका छन् । विद्यार्थीहरूलाई स्वतन्त्ररूपमा वाक्य बनाउन दिएको प्रश्नावलीमा कुनै पनि विद्यार्थीहरूले उद्धरण चिन्हको प्रयोग गरेको पाइएन ।

समग्रमा लेख्यचिन्हसम्बन्धी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिलाई अनुपातिक रूपमा हेर्दा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत ५९.५ रहेको छ । लेख्यचिन्हको प्रयोगमा पनि पूर्णविराम (।) , अल्पविराम (,) र प्रश्नवाचक (?) चिन्हमा भने विद्यार्थीहरूले स्वतन्त्ररूपमा सही वाक्यहरू बनाउन सकेको पाइयो भने अन्य योजक (-), विस्मयसूचक (!), उद्धरण (“ ”) चिन्हमा भने कसैले पनि स्वतन्त्ररूपमा प्रयोग गरेको पाइएन । यस तथ्यका आधारमा भन्नुपर्दा कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूमा सबै लेख्य चिन्हहरूको ज्ञान नभएको पाइयो ।

४.१३ सारांश

कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासीय त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने क्रममा उनीहरूले गरेका त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी विद्यार्थीहरूले लेख्यचिन्हको प्रयोगमा ५९.५ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो भने सबैभन्दा कम त्रुटि 'ए' वर्णको प्रयोगमा १९.२ प्रतिशत विद्यार्थीले गरेको पाइएको छ । यसैगरी ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी प्रयोगमा ह्रस्वमा भन्दा १३.९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले दीर्घसम्बन्धी त्रुटि गरेको देखिएको छ । नेपाली भाषाका अर्थभेदक नमानिएका 'श', 'ष', 'स' वर्णसम्बन्धी सबैभन्दा बढी तालव्य 'श' को प्रयोगमा ४७.५ प्रतिशत र सबैभन्दा कम दन्त्य 'स' को प्रयोगमा ३९.७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । नेपाली भाषाका 'व' र 'ब' वर्णमा ४०.२ प्रतिशतले 'ब' को प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइएको छ भने 'व' को प्रयोगमा १४ प्रतिशत विद्यार्थीले 'ब' वर्णको तुलनामा बढी त्रुटि गरेको देखिएको छ ।

यसैगरी 'छ' र 'क्ष' वर्णको प्रयोगमा भने 'छ' वर्ण भन्दा ०.८ प्रतिशतले मात्र 'क्ष' वर्णको प्रयोगमा बढी त्रुटि देखिएको छ । 'ऋ' र 'रि' वर्णको प्रयोगमा 'रि' वर्णमा भन्दा 'ऋ' वर्णको प्रयोगमा १५.३ प्रतिशत विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेका छन् । 'ग्या' / 'ग्यँ' र 'ज्ञ' को प्रयोगमा भने एकै अनुपातमा 'ग्या' र 'ग्यँ' सम्बन्धी २६ प्रतिशत देखिएको छ भने 'ज्ञ' वर्णको प्रयोगमा २६.६ प्रतिशतले त्रुटि देखिएको छ । यसैगरी

हलन्त र अजन्त शब्दमा अजन्तसम्बन्धी अनुकरणात्मक शब्दमा मात्र ४१.६ प्रतिशत ले त्रुटि गरेको देखिएको छ भने १.६ प्रतिशत विद्यार्थीले हलन्तसम्बन्धी त्रुटि गरेको देखिएको छ । चन्द्रबिन्दु (°) र शिरबिन्दु (') को प्रयोगमा ३५.२ प्रतिशतले शिरबिन्दुमा त्रुटि गरेको पाइयो भने चन्द्रबिन्दुमा ३.५ प्रतिशतले शिरबिन्दु भन्दा बढी विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । पदयोगको प्रयोगमा ३३.६ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिएको छ भने पदवियोगमा ३.६ प्रतिशतले पदयोगभन्दा बढी त्रुटि गरेको देखिएको छ ।

अध्याय पाँच

निष्कर्ष तथा सुभावहरू

५.१ निष्कर्ष

भाषाशिक्षणमा देखापर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नु, त्रुटिहरूको खोजी गर्नु सजिलो छ । तर तिनीहरूका निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाउन र सुभाव पेश गर्न त्यति सजिलो छैन । निम्नमाध्यमिक तहका कक्षा आठमा अध्ययनरत मोरङ जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्तिमा वर्णविन्यससम्बन्धी अध्ययन गर्दा एउटै स्थान र एउटै पक्षसँग सम्बन्धित नभएर विविध प्रकारका त्रुटिहरू गरेको देखिएको छ । वर्णविन्यासका विभिन्न क्षेत्रहरूमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई बुँदागत रूपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

- क) ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटिलाई केलाउँदा शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दान्त तीनवटै क्षेत्रमा एकै अनुपातमा भने त्रुटि गरेको पाइएन । विद्यार्थीहरूले नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया र अव्यय शब्दको सुरु, बीच र अन्त्यमा सबै शब्दमा ह्रस्व लेखिने ठाउँमा दीर्घ र दीर्घ लेखिने ठाउँमा ह्रस्व लेखेर त्रुटि गरेको पाइयो । समग्रमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया र अव्यय वर्गका शब्दमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिलाई अनुपातिक रूपमा हेर्दा ४५.१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइएको छ भने ५९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले दीर्घसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइयो । तुलनात्मक रूपमा हेर्दा ह्रस्वमा भन्दा दीर्घमा धेरै विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखिएको छ ।
- ख) नेपाली भाषाका अर्थभेदक नमानिएका 'श', 'ष', 'स' वर्णसम्बन्धी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिलाई केलाउँदा तालव्य 'श' को प्रयोगमा अन्य 'स' र 'ष' लेखेर ४७.५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् भने मुर्धन्य 'ष' मा ४५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखिएको छ । यसैगरी दन्त्य 'स' मा ३९.७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइएको छ । समग्रमा हेर्दा सबै भन्दा बढी त्रुटि 'श' वर्णको प्रयोगमा पाइएको छ भने सबैभन्दा कम त्रुटि दन्त्य 'स' वर्णमा गरेको पाइयो ।
- ग) वर्णविन्यासीय त्रुटिको अध्ययन गर्ने क्रममा विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाका 'य' र 'ए' वर्णको प्रयोगमा पनि त्रुटि गरेका पाइयो । उनीहरूले त्रुटि गर्ने क्रममा 'य' वर्ण लेख्नु पर्ने ठाउँमा 'ए' र 'ए' वर्ण लेख्नु पर्ने ठाउँमा 'य' को प्रयोग गरेका छन् । यसरी 'य' सम्बन्धी ३२.३ प्रतिशतले 'ए' वर्णको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् भने १९.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'ए' वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गरेका छन् । विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिको प्रतिशतलाई हेर्दा 'ए' वर्णको प्रयोगमा भन्दा 'य' वर्णको प्रयोगमा बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।
- घ) नेपाली भाषामा 'ब' र 'व' वर्णमा पनि त्रुटि गरेको पाइएको छ । विद्यार्थीहरूले 'ब' लेख्ने ठाउँमा 'व' लेखेर र 'व' लेख्ने ठाउँमा 'ब' लेखेर त्रुटि गरेका छन् । यसरी 'ब' हुनुपर्नेमा 'व' लेखेर ४०.२ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने 'व' का ठाउँमा 'ब' को प्रयोग गरेर ५४.२ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । प्राप्त तथ्यलाई नियाल्दा 'ब' वर्णको प्रयोगमा भन्दा 'व' को प्रयोगमा धेरै विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले गरेको यस त्रुटिलाई हेर्दा वर्णविन्यासीय नियमका अभावमा र पहिले देखि नै 'ब' वर्णको बढी प्रयोग गर्ने बानी बसेका आधारमा 'व' को प्रयोगमा बढी त्रुटि भएको देखिएको छ ।

- ड) 'छ' र 'क्ष' वर्णको प्रयोगसम्बन्धी विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिलाई हेर्दा ४३.७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'छ' वर्णमा त्रुटि गरेको देखिएको छ भने ४४.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'क्ष' वर्णमा त्रुटि गरेको देखिएको छ । यस तथ्यलाई हेर्दा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या एकै अनुपातमा रहेको देखिन्छ ।
- च) 'ऋ' र 'रि' को प्रयोगमा ४९.३ प्रतिशत विद्यार्थीले 'ऋ' वर्णमा त्रुटि गरेको देखिएको छ भने प्रश्नावलीमा राखिएका 'रि' वर्णको प्रयोग गरिने शब्दहरूमध्ये 'रिपोर्ट' शब्दमा ३४ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखिएको छ भने 'रिस' र 'रिक्सा' शब्दको लेखनमा भने ६० जना सबै विद्यार्थीहरूले नै ठीक लेखेको प्राप्त तथ्यका आधारबाट देखिएको छ ।
- छ) 'ग्या' / 'ग्यँ' र 'ज्ञ' को प्रयोगमा विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटि हेर्दा एउटै अनुपातमा देखिएको छ । 'ग्या' / 'ग्यँ' को प्रयोगमा २६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् भने २६.६ प्रतिशत विद्यार्थीले 'ज्ञ' सम्बन्धी प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइयो । प्रश्नावलीमा प्रयोग गरिएको 'विज्ञान' शब्दको लेखनमा भने सबै विद्यार्थीहरूले 'ज्ञ' कै प्रयोग गरेर ठीक लेखेको पाइएको छ ।
- ज) वर्णविन्यासीय त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने क्रममा विद्यार्थीहरूले अन्य वर्णको प्रयोगमा भैं 'हलन्त' र 'अजन्त' को प्रयोगमा पनि प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइएको छ । खुट्टा काट्नु पर्ने शब्दमा नकाटिकन हलन्तसम्बन्धी ४३.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो भने अजन्तसम्बन्धी चाहिँ अनुकरणात्मक शब्दमा मात्र ४९.६ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो । अनुकरणात्मक शब्दमा बाहेक अन्य शब्दमा भने विद्यार्थीहरूले अजन्तसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइएन ।
- झ) चन्द्रबिन्दु (°) र शिरबिन्दु (') सम्बन्धी विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिलाई हेर्दा ३८.७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले चन्द्रबिन्दुको प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइयो भने ३५.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शिरबिन्दुसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइएको छ । समग्रमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीभन्दा ठीक गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत बढी देखिएको छ ।
- ञ) वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि गर्ने क्रममा पदयोग र पदवियोगमा पनि विद्यार्थीहरूले प्रशस्तै त्रुटि गरेको पाइयो । एउटै डिको वा पदयोग गरेर लेख्नुपर्ने शब्दमा ३३.६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले छुट्टै वा पदवियोग गरी त्रुटि गरेको पाइयो भने संरचनाका दृष्टिले एउटै नभएका शब्दमा पनि सँगै लेखेर पदयोग गरी ३७.२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइयो । अनुपातिक रूपमा हेर्दा पदयोग र

पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत उस्तै देखिएता पनि पदयोगमा भन्दा पदवियोगमा ३.६ प्रतिशतले बढी देखिएको छ ।

ट) लेख्यचिन्हको प्रयोगसम्बन्धी पनि विद्यार्थीहरूले प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइयो । समग्रमा ५९.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले लेख्यचिन्हको प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइयो । विराम चिन्हको प्रयोगसम्बन्धी विद्यार्थीहरूमा पूर्णविराम (।), अल्पविराम (,), प्रश्नवाचक (?) चिन्हहरूको भने केही सामान्य ज्ञान भएको पाइयो भने अन्य चिन्हसम्बन्धी भने ज्ञान नै नभएको पाइएको छ ।

५.२ सुभाव

भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु स्वभाविक मानिन्छ । भाषिक शुद्धताको विकासको लागि त्रुटिहरूको निराकरण गरिनु पर्छ । विद्यार्थीले गरेका त्यस्ता त्रुटिहरूका बारेमा उनीहरूलाई जानकारी दिनु आवश्यक देखिन्छ । भाषा सिकाइको क्रममा त्रुटिको निदान र उपचार हुँदै जानुपर्छ । त्रुटि केलाउने कार्य त्यति कठिन देखिदैन जति कठिनता त्यस्ता अशुद्धि वा त्रुटिहरूको निराकरणमा हुने गर्दछ । जबसम्म वर्णविन्यासमा शुद्धता हुँदैन तबसम्म लेख्य भाषामा स्तरीयता र शुद्धताको अपेक्षा निरर्थक नै हुन्छ । भाषा शिक्षणले नवीन आयाम र प्रविधिलाई आत्मसात् गर्दै लैजान यसमा एकरूपता कायम गर्न नितान्त आवश्यक देखिन्छ । हुनत विविध जात जाति, भाषा, भाषिका, संस्कृति र व्यवसाय भएको हाम्रो देश नेपालमा नेपाली भाषामा एकरूपता कायम गर्न पनि त्यति सजिलो छैन यद्यपि यसका लागि समुचित प्रयास भने गरिदै आएको छ । वर्णविन्यासमा देखिने त्रुटिलाई कम गर्न वा निराकरण गर्न नसकेमा शुद्ध लेख्ने भन्ने कुरा कोरा सिद्धान्त मात्र बन्छ । वर्णविन्यासमा देखिएका अनेकरूपतासम्बन्धी समस्यालाई हेर्दा के देखिन्छ भने नेपाली भाषाको लामो इतिहास भएतापनि यो स्थिर बनेको छैन । मोरङ जिल्लाका सबै थारूबस्तीहरू नेपाली भाषीहरू सितको भाषिक सम्पर्कका दृष्टिले सुविधा प्राप्त छैनन् । यस जिल्लाका धेरै थारूबस्तीहरू नेपाली भाषी समुदायसँग नजिकको सम्पर्क हुन नसक्ने गरी छुट्टै आफ्नै भाषिक समुदायमा रहेका छन् । यसरी आफ्नै भिन्नै सम्पर्कमा रहेका दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिकने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गर्ने गरेको देखिन्छ । यस्ता विभिन्न कठिनाइबाट प्रभावित भएका निम्नमाध्यमिक तह अन्तर्गत कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई पहिचान गरी तिनका निराकरणका लागि केही सुभावहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

- क) सर्वप्रथम त नेपाली भाषाप्रतिको विद्यमान दृष्टिकोणलाई नै परिवर्तन गर्नु पर्ने देखिन्छ । नेपाली भाषा त हो नि भनेर जस्तो लेखे, पढे, बोले पनि हुन्छ भन्ने चलनको अन्त्यका साथ नेपाली भाषाको उत्थानको लागि सबैलाई सचेत गराउनु पर्दछ । नेपाली भाषा विषयलाई जसले पढाउँन पनि सक्छ र पढाए हुन्छ भन्ने परम्परालाई तोडेर दक्षता प्राप्त शिक्षकद्वारा पठनपाठन गराई प्रारम्भिक चरणदेखि नै बालबालिकालाई शुद्ध बोल्न र लेख्न सिकाउन आवश्यक छ । यस भाषालाई व्यवसायको माध्यममात्र नबनाइ हरेका पक्षमा रहेको व्यक्तिलाई नेपाली भाषाप्रति जागरुक बनाउनका साथै यसको अध्ययनमा प्रेरणा दिनुपर्दछ ।
- ख) समय-समयमा पाठ्यक्रम परिमार्जन गरेर परिवर्तित तथा परिमार्जित पाठ्यक्रम अनुसारका विषयवस्तुहरूलाई के कसरी शिक्षण गर्ने भन्ने सन्दर्भमा सम्बन्धित निकायबाट समय-समयमा अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिनु पर्दछ ।
- ग) दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूका लागि विशेष किसिमको पाठ्यक्रम तयार गरी अत्याधिक समय, विशेष विधि, बढी अभ्यास र खास शैक्षिक सामग्री प्रयोग गर्दै शिक्षण गराउनु आवश्यक छ ।
- घ) थारूभाषी विद्यार्थीका लागि दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षण सिकाइको कक्षा एवम् पाठ्यक्रम नभएको र एउटै पाठ्यक्रम अन्तर्गत नेपाली भाषाशिक्षण गराउनु पर्ने परिस्थिति भएकाले उनीहरूको त्रुटि पहिचान गरेर अनुकूल वातावरणको सृजना गरी उच्चारण, शब्दलेखन, वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनुका साथै उनीहरूलाई हेला र वेवास्ता गर्ने जस्ता क्रियाकलाप हुन दिनु हुँदैन ।
- ङ) कक्षामा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा मात्र औपचारिक भाषा बोले हुन्छ अरू बेला अनौपचारिक कथ्य भाषा बोले हुन्छ भन्ने संस्कृतिमा अभ्यस्त भएको व्यक्तिले एकैरूपको भाषा प्रयोग नगर्ने भएकाले पनि त्रुटि हुने गरेको देखिन्छ । यस्तो किसिमको समस्या समाधान गर्न विविध विषय शिक्षण र समग्र व्यवहारमा समेत शुद्ध नेपाली भाषाको प्रयोगको अवस्थाको सिर्जना र विकास गर्न सम्बन्धित सबै पक्षले सचेत र सक्रिय रहनुपर्ने देखिन्छ ।
- च) अन्य भाषाभाषीका विद्यार्थीहरूलाई नेपाली सिकाउँदा विशेष अभिप्रेरणा, प्रशंसा, पृष्ठपोषण र प्रोत्साहनको साथ सिकाउने संस्कृतिको विकास हुनुपर्छ ।

- छ) थारूभाषाका शब्द, वाक्य, संरचनाका व्याकरणको सपेक्षतामा नेपाली भाषाका शब्द, वाक्य, संरचना र व्याकरणको अध्ययन गरी समता र व्यतिरेक पहिचान गरेर त्यसका आधारमा शिक्षाण सिकाइ प्रक्रिया सञ्चालन गर्ने प्रयास गरिनु पर्छ ।
- ज) व्याकरणलाई छुट्टै विषयका रूपमा नसिकाइ यसलाई भाषा पाठ्यपुस्तक विधिबाट सिकाउन सकेमा अन्य विषयवस्तुको बोधको साथसाथै भाषामा पनि शुद्धता आउने हुन्छ । यसका लागि प्रत्येक शिक्षकले पुरानो विधिहरू त्यागेर अन्य नवीन विधितर्फ उन्मुख हुनुपर्ने देखिन्छ ।
- झ) भाषाको लेखनलाई नियमशासित गर्ने कार्य खासगरी भाषा विद्वहहरूबाट तयार गरिएको कोश र व्याकरणले गर्ने भएकाले त्यस्ता गाँठो फुकाउने खालका व्याकरणको साथै कोशको पनि निर्माण हुनु नितान्त आवश्यक देखिन्छ ।
- ञ) भाषा ज्ञानमूलक नभई सीपमूलक हुने हुनाले विशेषगरी दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी सोही त्रुटिमा आधारित रही निराकरणका लागि अभ्यास तथा पुनरावृत्तिद्वारा प्रयोग विधिमा आधारित भई शिक्षण गरिनु पर्दछ ।
- ट) नेपाली शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई बढी क्रियाशील बनाई बोल्ने र लेख्ने कार्यमा प्रतिस्पर्धाको भावनाको सिर्जना गराउनु पर्दछ । जसले बढी शुद्ध बोल्ने लेख्ने गर्छ, त्यसलाई पुरस्कार र प्रोत्साहन दिने व्यवस्था गरिनु पर्छ । यसबाट शुद्ध बोल्ने लेख्नेले शुद्धतामा निरन्तरता दिन्छ, र अशुद्ध गर्नेहरूले पनि शुद्ध प्रयोग गर्ने तर्फ प्रेरित र प्रोत्साहित हुन पाउँछन् ।
- ठ) दण्ड र पुरस्कारको सही नीति सम्बन्धित निकायबाट हुन सकेको देखिदैन । राम्रोसँग मेहनत गरेर कक्षामा प्रस्तुत हुने शिक्षक र अल्छी शिक्षकको मूल्याङ्कनमा तात्त्विक भिन्नता नभएको देखिएकाले पनि यथाशीघ्र पारदर्शी किसिमको मूल्याङ्कन प्रणाली विकसित गर्न सम्बन्धित निकायले ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । यो कार्य भएमा शिक्षकमा आफ्नो पेशाप्रति जागरुक भएर मिहेनत गरौं भन्ने भावनाको अर्न्तआत्माबाट नै विकास हुन गई सम्पूर्ण शैक्षिक क्रियाकलापमा नै सुधार हुने भएकाले भाषा पनि त्यसैभित्र सुधार हुने देखिन्छ ।
- ड) प्राथमिक तहमा नेपाली भाषाको शिक्षणमा अपेक्षित सुधार नभएसम्म निम्नमाध्यमिक तहका थारूभाषी विद्यार्थीहरूको सुधारको अपेक्षा गर्न कठिन नै देखिन्छ । भाषा लेखन

- सीपमूलक विषय भएकाले प्राथमिक तह देखिनै अभ्यासद्वारा क्रमशः निराकरण गर्दै र सुधार गर्दै जानु अपरिहार्य देखिन्छ ।
- ढ) थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका देखिएकाले नेपाली भाषा शिक्षकले व्यतिरेकी अध्ययनको सहारा लिएर सोही अनुसारका उपयोगीमूलक अभ्यासमा विद्यार्थीलाई बढी संलग्न गराउनाले त्रुटि कम गराउन सकिन्छ ।
- ण) विद्यालयभित्र तथा सकेसम्म विद्यालय बाहिर पनि सम्पर्कको माध्यमको रूपमा नेपाली भाषालाई अपनाउन तर्फ प्रोत्साहित गर्नुपर्छ । जसले गर्दा थारूभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषाको प्रयोगमा अल्मलिने स्थिति आउन सक्दैन ।
- त) कथाको सस्वर पठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा विद्यार्थीहरू मध्येबाटै पढ्न, उच्चारण गर्न र वाक्य निर्माण गर्न लगाई एकले अर्काको उत्सुकतापूर्वक मूल्याङ्कन गर्न लगाउने र ती मूल्याङ्कन तथा सुझावलाई शिक्षकले थप पुष्टिगरी उनीहरूलाई प्रोत्साहित गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
- थ) सीमित समय र निर्धारित पुस्तकबाट मात्र विद्यार्थीहरू भाषामा पोख्त हुन सक्दैनन् । विभिन्न सह क्रियाकलापले भाषालाई शुद्ध र प्रष्ट बोल्न सहयोग गर्ने भएकाले बेला-बेलामा हिज्जे प्रतियोगिता, वादविवाद, बक्तृत्वकला, नाटकीयता, निबन्धलेखन, हस्तलेखन, श्रुतिलेखन, अनुलेखन जस्ता सह क्रियाकलापहरू गराइनु पर्ने देखिन्छ ।

५.३ शैक्षणिक प्रयोजन

निश्चित उद्देश्यका लागि तयार गरिएको यो शोधकार्यले त्रुटिलाई कम गर्दै लैजान सहयोग पुऱ्याउनेछ । यसले एउटा निश्चित अध्ययनको परिधिलाई मात्र समेटे पनि शैक्षणिक प्रयोजनको दृष्टिले यसको उद्देश्य उपलब्धिपूर्ण छ । समय-समयमा यस किसिमका अध्ययन अनुसन्धान हुँदै गएमा नेपाली भाषाको लेखाइमा हुने त्रुटि निराकरण गर्न सहयोग पुग्नेछ भन्ने यस अध्ययनबाट आशा गरिएको छ ।

निम्नमाध्यमिक तहको पाठ्यक्रम निर्मातालाई पाठ्यक्रम परिष्कार र परिमाजित गर्न यसले ठोस सहयोग पुऱ्याउनेछ । भाषा पाठ्यक्रम तयार गर्दा विद्यार्थीबाट हुनसक्ने त्रुटि सम्बन्धमा पाठ्यक्रम निर्मातालाई यसले पृष्ठपोषण प्रदान गर्नेछ । नेपाली भाषा

मातृभाषा नभएका विद्यार्थीले नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने त्रुटिलाई निराकरण गर्न यसबाट मद्दत पुग्नेछ । अध्ययन कार्यमा संलग्न शिक्षकलाई वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूका बारेमा ज्ञान दिलाउनेछ, जसले गर्दा उनीहरूले आवश्यक तयारीका साथ शिक्षण गर्न सक्नेछन् । अन्य इच्छुक अध्येता अनुसन्धातालाई समेत यसले आफ्नो अध्ययन अनुसन्धान कार्यलाई अगाडि बढाउन सघाउ पुऱ्याउनेछ ।

५.४ अध्ययनका कमिकमजोरी

यस अध्ययनका कमिकमजोरीहरूलाई निम्न बुँदामा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

- क) अनुसन्धानको क्रममा जनसङ्ख्या सङ्कलनको कार्यमा समयको सीमितता, आर्थिक कठिनाई, भौगोलिक अवस्था अन्य कतिपय कारणले गर्दा मोरङ जिल्लामा अवस्थित विद्यालयलाई मात्र लिइएको छ ।
- ख) प्रस्तुत अध्ययनमा मोरङ जिल्लाका ३ वटा विद्यालयका ६० जना विद्यार्थीहरूलाई मात्र लिइएको छ । जिल्लाभित्रका पनि सबै सरकारी र निजी विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधित्व गराउन सकिएको छैन ।
- ग) भाषा सम्पादनमा हुने त्रुटिका विविध पक्षलाई वर्णविन्यासगत त्रुटिमा मात्र प्राप्त तथ्याङ्क केन्द्रित गर्नु आफैँमा कमजोरी रहेको छ ।
- घ) प्रस्तुत अध्ययन कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीमा मात्र केन्द्रित भएकाले अन्य कक्षालाई समेट्न असमर्थ रहेको छ ।

५.५ सम्भावित शोध शीर्षकहरू

१. 'मोरङ जिल्लाका कक्षा १० मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।'
२. 'मोरङ जिल्लाका कक्षा १० मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।'
३. कक्षा दशमा अध्ययनरत 'मोरङ जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।'
४. 'मोरङ जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत भाँगाडभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।'

५. 'मोरङ जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत भाँगडभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।'
६. 'मोरङ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत भाँगडभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।'
७. 'भापा जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।'
८. 'भापा जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।'